

ΚΑΤΑΡΤΙΣΙΣ

«Τοῦτο δέ καί εὐχόμεθα, τήν ὑμῶν κατάρτισιν» (Β' Κορινθ. ιγ', 9)

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος «ἀντικρύ Χίου» (Πράξ. κ', 15).

(Εἰκὼν Φώτῃ Κόντογλου ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Εὐαγγελισμοῦ Θεοτόκου Οἰνουσσῶν)

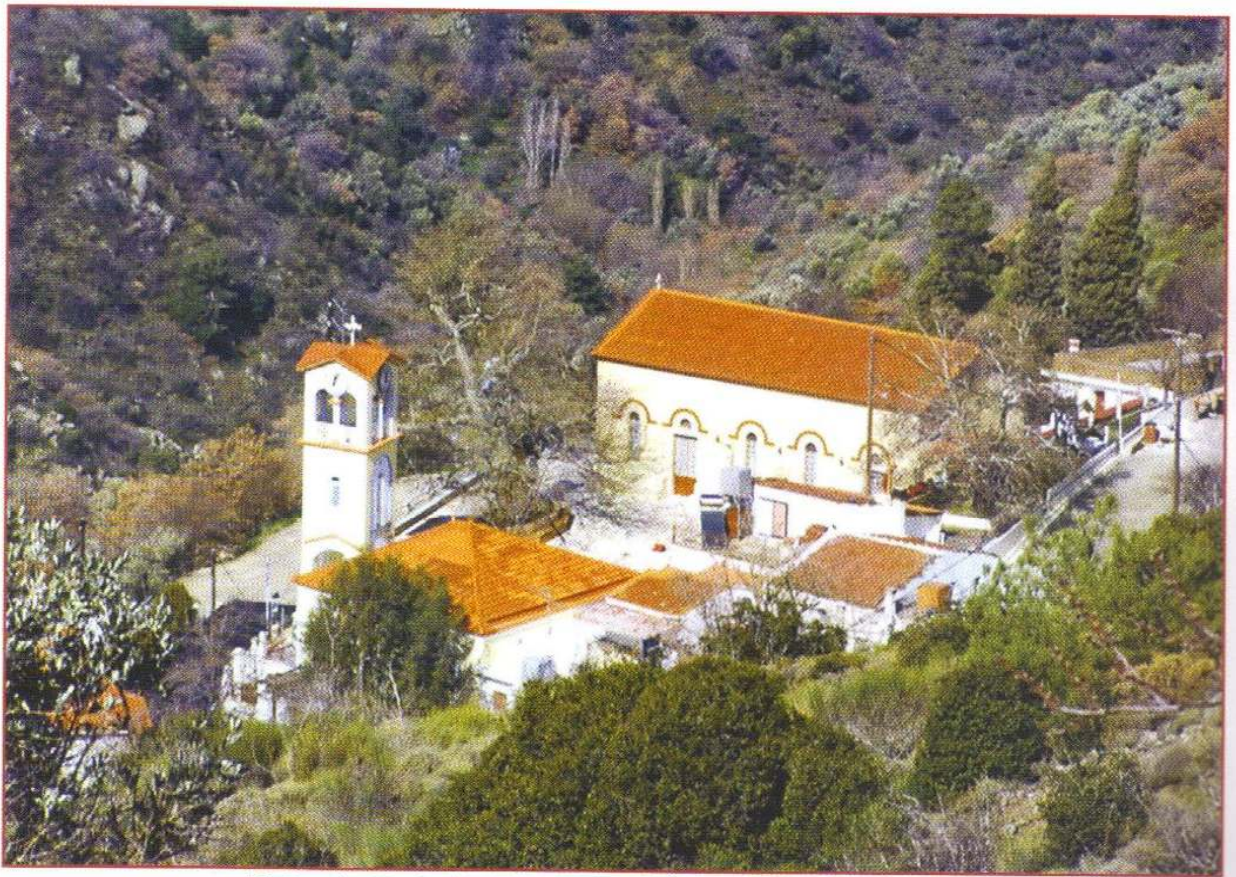
Τεύχος 4ον ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2012

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΧΙΟΥ, ΨΑΡΩΝ & ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ

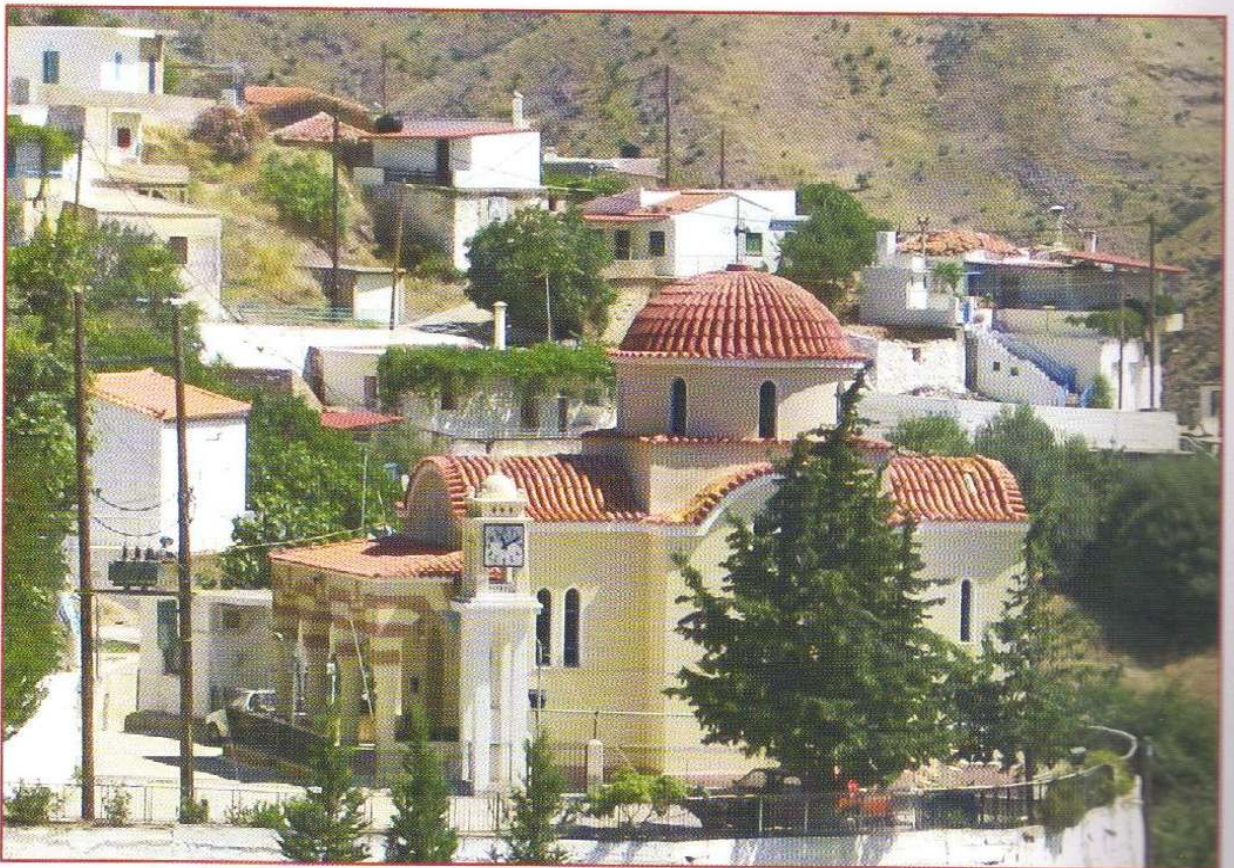
**ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΕΩΣ**

XΙΘΣ

Ὁ Ἱερός Ναός Ἀγίου Ἰωάννου Θεολόγου Κουρουνίων.

Ὁ Ἱερός Ναός Ἀγίου Κωνσταντίνου Πισπιλούντας.

Αριθ. Πρωτ.: 498

Έν Χίω τῇ 21ῃ Μαρτίου 2012

Αριθ. Διεκπ.: 210

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ 5

Πρός
τόν Ἱερόν Κλήρον
καί τόν εὐσεβῆ λαόν
τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

Θέμα: «Περί τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς σφαγῆς τῆς Χίου εἰς τήν Ἱεράν Μονήν Ἀγίου Μηνᾶ».

Ἀγαπητοί Χριστιανοί τῆς Θεοσώστου Μητροπόλεως Χίου, Ψαρῶν
καί Οἰνουσσῶν,

Κάθε χρόνο, τίς Ἅγιες αὐτές ἡμέρες, μαζί μέ τή Σταύρωση τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, φέρνουμε στό νοῦ μας τίς μαρτυρικές ὥρες πού πέρασε τό νησί τῆς Χίου τό Πάσχα τοῦ 1822. Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση ἔδωσε τήν ἐλπίδα καί τήν αἰσιοδοξία στούς ὑποδούλους Ἕλληνες ὅτι, ἐπιτέλους, θά γλύτωναν ἀπό τά φρικτά δεσμά τῆς Ὀθωμανικῆς δουλείας καί καταπίεσεως, ἡ ὁποία τούς κρατοῦσε στό σκοτάδι ἐπί αἰῶνες. Ἡ νῆσος Χίος ἐπανεστάτησε καί ἐκείνη γιά νά ὑποδηλώσει τήν ἔνταξή της στούς κοινούς ἀγῶνες τῶν Πανελλήνων. Ὅμως ἡ ἐκδικητική μάχαιρα τοῦ βάρβαρου δυνάστη ἐπέπεσε μέ ἀφάνταστη σκληρότητα ἐπί τῶν προγόνων μας. Χιλιάδες ἄνθρωποι ἐσφαγιάσθησαν, γυναῖκες καί παιδιά ἐσύρθησαν σέ σκλαβοπάζαρα, ὁ φυσικός πλοῦτος κατεστράφη, ἀρπαγές, δηώσεις καί ἄλλες πράξεις βίας ταλαιπώρησαν, ἐπί πολλές ἡμέρες, τόν τόπο μας.

Ἀκάνθινο στέφανο αἵματοβαμμένο φόρεσε γιά μία ἀκόμη φορά, ὁ Ὁρθόδοξος Κλήρος τοῦ νησιοῦ μας. Μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ἐπίσκοπο Πλάτωνα πολλοί κληρικοί ἔχυσαν τό αἷμά τους γιά νά κορεσθεῖ τό μένος καί ἡ μανία τῶν κατακτητῶν. Κλίνουμε εὐλαβῶς τό γόνυ μπροστά στά λείψανα τῶν θυμάτων τῆς σφαγῆς καί ἀποθέτουμε ἕνα ταπεινό στεφάνι ὡς ἐλάχιστη ἔνδειξη εὐγνωμοσύνης γιά τό μαρτύριό τους. Ἦταν μία θυσία συγκλονιστική ἡ σφαγή τῆς Χίου. Αὐτύπνισε τήν Δυτική Εὐρώπη καί πείσμωνσε τόν μαχόμενο Ἑλληνισμό. Στή Γαλλία καί σέ ἄλλες εὐρωπαϊκές χῶρες ξεσηκώθηκε θύελλα ἀντιδράσεων κατά τῆς τουρκικῆς ἀγριότητος καί δημιουργήθηκε κίνημα Φιλελληνισμοῦ. Ὁ κορυφαῖος Γάλλος συγγραφέας Βίκτωρ Οὐγκώ ἔγραψε τό συγκινητικό ποίημά του γιά «τό Ἑλληνόπουλο» τῆς Χίου ξεκινώντας μέ τούς στίχους:

«Τοῦρκοι διαβῆκαν, χαλασμός, θάνατος πέρα ὡς πέρα

ή Χίος τῶμορφο νησί μαύρη ἀπομένει ξέρα»!

Καί ὁ διάσημος ζωγράφος Εὐγένιος Ντελακρουά φιλοτέχνησε τόν γνωστό πίνακα μέ τίτλο «ή σφαγή τῆς Χίου», ὁ ὁποῖος θαυμάζεται ἀπό τά ἑκατομμύρια τῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ παρισινοῦ Μουσείου τοῦ Λούβρου. Ὁ Ψαριανός ἥρωας και ναυμάχος Κωνσταντῆς Κανάρης ἀπό τήν θυσία τῶν προγόνων μας πῆρε ἀφορμή καί ἀνέπτυξε μέ ἀριστοτεχνικό τρόπο τήν τεχνική τῶν πυρπολητῶν, τῶν θρυλικῶν μπουρλοτιέρηδων. Ἡ θυσία τῶν ποιμένων καί τοῦ λαοῦ τῆς Χίου δέν πῆγε χαμένη. Καί 90 χρόνια μετά ἀπό τή μεγάλη καταστροφή ὁ ἑλληνικός Στόλος ἀπελευθέρωσε τά νησιά τῆς Χίου, τῶν Ψαρῶν καί τῶν Οἰνούσσων. Τά 100 χρόνια ἀπό αὐτή τήν εὐλογημένη ἡμέρα πού μᾶς ἔφερε ὀριστικά στήν ἀγκαλιά τῆς Ἐλεύθερης Ἑλλάδος ἐτοιμάζόμαστε μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ νά ἐορτάσουμε πανηγυρικῶς τόν προσεχῆ Νοέμβριο.

Σήμερα διερχόμαστε μία σοβαρή οἰκονομική κρίση καί ἀκοῦμε κηρύγματα ἀπαισιοδοξίας ἀπό διάφορες κατευθύνσεις. Ὅμως ἐμεῖς θά κρατήσουμε τό κεφάλι ψηλά καί ὡς Ὁρθόδοξοι Χριστιανοί καί ὡς Ἕλληνες. Ἡ Ὁρθόδοξη Πίστη μᾶς ὑπενθυμίζει διαρκῶς ὅτι μετά τή Σταύρωση ἀκολουθεῖ ἡ Ἀνάσταση. Ἡ Ἱστορία τοῦ νησιοῦ μας καί τοῦ ἔθνους μας γενικότερα μᾶς διδάσκει ὅτι στίς δύσκολες ἡμέρες πρέπει νά διατηροῦμε τίς ἐλπίδες μας ἐνθυμούμενοι ὅτι τή σφαγή τῆς Χίου διεδέχθη τό ξημέρωμα τῆς Ἐλευθερίας. Ὅφείλουμε πάντως νά μή λησμονοῦμε τά γεγονότα καί νά τά διδάσκουμε στά παιδιά μας. Χωρίς φανατισμό καί μισαλλοδοξία, ἀλλά ταυτοχρόνως χωρίς νά διαγράφουμε σελίδες ἀπό τήν ἱστορία μας. Δέν πρόκειται νά ξαναγράψουμε τήν ἱστορία μας στό ὄνομα δήθεν τῶν καλῶν σχέσεων μέ τούς γείτονες οὔτε σκοπεύουμε νά σταματήσουμε τήν ἀπόδοση τῆς ὀφειλομένης τιμῆς στή μνήμη τῶν μαρτύρων.

Γι' αὐτό προσκαλοῦμε ὅλους ἐσᾶς, τόν ἱερό κλῆρο καί τόν εὐλαβῆ πιστό λαό τῆς Χίου τήν Τρίτη τῆς Διακαινησίμου 17 Ἀπριλίου στήν Ἀρχιερατική Θεία Λειτουργία πού θά τελεσθεῖ στόν τόπο τῆς μεγάλης θυσίας, τήν Ἱερά Μονή Ἀγίου Μηνᾶ, καί τήν ἐπιμνημόσυνη δέηση πού θά ἀκολουθήσει πρό τῶν ὁστέων τῶν μαρτύρων τῆς Χιακῆς γῆς.

Μετά πατρικῶν εὐχῶν

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

+ Ὁ Χίου, Ψαρῶν καί Οἰνούσσων Μᾶρκος

Τό φῶς στή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, καθώς καί στήν ἀρχαία καί νέα ἑλληνική γραμματεία.¹

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Χίου κ. Μάρκου

Διασχίζει τούς αἰθέρες διά μέσου τῶν αἰώνων καί φθάνει ὡς τίς καρδιές μας ἡ θεία φωνή τοῦ Λόγου, ἡ ὁποία φώτισε «ἐν ἀρχῇ» τόν κόσμο, κατ' οὐσίωση τοῦ δημιουργικοῦ Τοῦ θέληματος. Ὁ Απόστολος Παῦλος μᾶς βεβαιώνει ὅτι ὁ Θεός, «ὁ ὁποῖος εἶπε μέσα ἀπό τό σκοτάδι νά λάμψει φῶς» στή φυσική δημιουργία, αὐτός ὁ ἴδιος «ἐλάμψε μέσα στίς καρδιές μας καί μᾶς φώτισε νά γνωρίσουμε τή δόξα Του στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ» (Β' Κορ. 4, 6). Ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ὄχι μόνο δημιουργός τοῦ φυσικοῦ φωτός, ἀλλά τό ἴδιο «τό φῶς τό ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τόν κόσμον» (Ιω. 1, 9). Γί' αὐτό καί ὁ Θεολόγος μαθητής τοῦ Κυρίου, ἅγιος εὐαγγελιστής Ἰωάννης, σημειώνει θεολογικότερα καί ἀπό τή Γένεση ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος», ὁ ὁποῖος εἶναι «τό φῶς τοῦ κόσμου».

Ὁ Θεός εἶναι ἡ κοινή πηγή τοῦ κτιστοῦ καί τοῦ ἀκτίστου φωτός. Ὁ Τριαδικός Θεός, μέ τίς ἄκτιστες Ἐνέργειές Του, κτίζει, ἀγιάζει καί συνέχει διηνεκῶς ὁλόκληρη τήν δημιουργία, δίνοντας οὐσία, ὑπόσταση, ὕπαρξη καί ζωή στά ὄντα, ἀνάλογα μέ τή φύση τους. Ἡ Χάρη τοῦ Θεοῦ καταυγάζει μυστικά τήν βαθύτερη ὑπόσταση κάθε ἀνθρώπου καί κάθε ὑπαρκτοῦ. Αὐτά σημαίνουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὅπως καί κάθε θεῖο δημιούργημα, δέν εἶναι αὐθύπαρκτος καί αὐτόφωτος, ἀλλά ἀντλεῖ ὅλα ὅσα ἀπαρτίζουν τήν ὕπαρξή του ἀπό τόν Θεό. Καί ἡ ζωή του γίνεται φωτεινή, ὅσο συνδέεται μέ τήν πηγή τοῦ Φωτός, πού εἶναι τό πρόσωπο τοῦ Λόγου, διά τοῦ ὁποῖου «Φῶς Χριστοῦ φαίνει πᾶσι».

Ὁ Χριστός εἶναι τό νόημα καί τό Φῶς τοῦ κόσμου, ὁ λόγος τοῦ παντός, ἡ ἔνσαρκη ἀποκάλυψη τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ, αὐτός ὁ ὁποῖος μᾶς φανερώνει προσωπικά τήν Βασιλεία Του καί μᾶς καθιστᾷ κατὰ Χάριν κοινωνούς καί μετόχους αὐτῆς τῆς δόξας καί τοῦ πλούτου τῶν θείων Ἐνεργειῶν καί Χαρίτων Του. Χωρίς τόν Χριστό, ὁ Θεός μᾶς εἶναι ἐντελῶς ἀπρόσιτος, ἀμέθεκτος καί ἄφθαστος. «Ὅτι φῶς ὁ Θεός οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλά κατ' ἐνέργειαν λέγεται», τονίζει ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς.

Οἱ ὑποστατικές θεῖες Ἐνέργειες εἶναι οἱ «ἀκτῖνες θεότητος», οἱ ὁποῖες εἰσδύουν στήν κτίση μέσα ἀπό τό ἀπρόσιτο Φῶς τῆς Ἀγίας Τριάδος, τό ὁποῖο χαρακτηρίζουν μέ πληθωρική ὀρολογία τά συγγράμματα πού μᾶς παραδόθηκαν μέ τό ὄνομα τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτη, ὡς τήν «ὑπεράγνωστη καί ὑπερφώτεινη καί ἀκρότατη κορυφή», «τόν ὑπέρφωτο γνώφο, πού μέ

¹ Ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα εἰς τό ἐν Χίῳ Διεθνές Κέντρο Ναυτικῆς Ἑρευνας καί Παράδοσης τοῦ Ἰδρύματος «ΜΑΡΙΑ ΤΣΑΚΟΣ» τήν 31^η Μαρτίου 2012.

τό βαθύ του σκοτάδι ὑπερλάμπει ὑπερφανέστατα καί, μένοντας ἀνέγγιχτος κι ἀόρατος, γεμίζει μέ ὑπέρκαλη λάμψη τούς τυφλωμένους νόες» (Περί μυστικῆς θεολογίας, 1).

Ὁ μυστικός θεολόγος βιώνει τόν Θεό ὡς ἰδεῶδες ἀόρατο καθ' ἑαυτό καί ἄψαυστο, αἰσθάνεται ὅμως ὅλη τή δύναμη καί τή γοητεία του στή ζωή του. Εἶναι ἡ δύναμη, ἡ ὁποία τόν ἀνυψώνει, ὁ σωστικός ἀειφεγγής φάρος, τοῦ ὁποίου ἡ ἐνατένιση τόν ὁδηγεῖ στόν ἀληθινό του προορισμό. Εἶναι ὡς ἄλλη κλίμακα τοῦ Ἰακώβ ἢ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννη τοῦ Σιναΐτη, ἡ ὁποία τόν ἀναβιβάζει στόν Θεό. Εἶναι οἶονεῖ ἀνταύγεια τοῦ θείου φωτός ἐν ἑαυτῷ, ἡ ὁποία περιαιγάζει τήν ὅλην ὑπαρξή του καί τήν ἀναδεικνύει καθαρότερη, ἐντονότερη καί ὠραιότερη.

Τό γεγονός αὐτό τῆς κοινωνίας μέ τόν Θεό συντελεῖται ἐντός τῆς Ἐκκλησίας μέ τά ἱερά μυστήρια. Ἡ σωτηρία δέν ἐπιτυγχάνεται διανοητικά, ἀλλά μέ τήν ἐνταξη στό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τήν Ἐκκλησία, καί τήν ἐνεργοποίηση τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων μέ τό ἅγιο Βάπτισμα. Ὁ φωτισμός τοῦ Βαπτίσματος καί ἡ βρώση τοῦ «φωτιστικοῦ σώματος» στή Θεία Εὐχαριστία ἐνώνουν τόν Χριστό ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι μέ τούς πιστούς. Ἀφετηρία ἀποτελεῖ τό μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος, ὅπου ἡ Θεία Χάρις, καθαρτική καί φωτιστική, διενεργεῖ τήν ἐν Χριστῷ υἰοθεσία τῶν πιστῶν. Ὁ ἐσωτερικός αὐτός ἀνακαινισμός ὁλοκληρῶνεται τελικά στήν ἄμεση ἐμπειρία τοῦ Φωτός καί τήν θέωση, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καρπό τῆς μυστηριακῆς Χάριτος καί τῆς ἀνθρώπινης συνεργίας στό μέτρο τῆς ἀσκητικῆς ἐτοιμασίας καί καθαρότητας τοῦ πιστοῦ.

Ὁ Ἡλίας Μηνιάτης, ἐπίσκοπος Κερνίτης καί Καλαβρύτων κατά τήν περίοδο τῆς Ὀθωμανοκρατίας, ἐξηγεῖ στόν Λόγον του εἰς τήν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου: «Ὅταν ὁ ἥλιος φθάσῃ εἰς τήν μέσην ἀψίδα τοῦ οὐρανοῦ, ἐξίσου χύνει εἰς ὅλα τά μέρη τῶν ἀκτίνων τό φῶς, ἀλλά ἐξίσου δέν φωτίζονται πάντα τά φωτιζόμενα σώματα· [...] Ὅμοίως ὁ ἄδυστος ἐκεῖνος τῆς δικαιοσύνης Ἡλίας, ὅστις λάμπει ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν Ἀγίων, ἐξίσου χύνει εἰς ὅλα τά πνεύματα τῶν μακαρίων τῆς θείας δόξης ἀνέσπερον φῶς, ἀλλ' ἐξίσου δέν φωτίζονται πάντα· καθ' ἓνα λαμβάνει τό ἴδιον μέτρον τῆς θείας φωτοχυσίας, ὡς ἓνα μερικόν χρῶμα μακαρίας ἐλλάμψεως· καί δέχεται ἢ περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον τό μέτρον τοῦ θείου τούτου φωτός, καθῶς εἶναι δεκτικόν, κατά τόν βαθμόν δηλαδή καί ἀναλογίαν τῆς ἰδίας του καθαρότητας. Ἔτσι ἀλλέως φωτίζονται οἱ Ἅγιοι Ἀγγελοι, ὅπου εἶναι ἄϋλα πνεύματα· ἀλλέως οἱ ἄνθρωποι, ὅπου εἶναι φύσεως παχυτέρας· καί πάλιν ἀνάμεσα καί εἰς τούς Ἀγγέλους, διαφορετικά φωτίζονται ἀπό τάς Κυριότητας οἱ Θρόνοι· ἀπό τούς Θρόνους τά Χερουβεὶμ, καί ἀπό τά Χερουβεὶμ τά Σεραφεὶμ· καί ἀνάμεσα εἰς τούς ἄνθρώπους, ἀπό τούς Προφῆτας οἱ Ἀπόστολοι, ἀπό τούς Ὁμολογητάς οἱ Μάρ-

τυρες, καί ἀπό τούς Ἀσκητάς οἱ Παρθένοι· ὅλοι εἶναι ἄστρα τοῦ νοητοῦ στρε-
ώματος, ὅθεν οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς φωστῆρες· Πλήν ἀστήρ ἀστέρος δια-
φέρει ἐν δόξῃ κατὰ τό ρητόν [Κορ. Α' 15, 41]. Ἡ Παναγία Παρθένος εἶναι ἀνά-
μεσα εἰς ὅλους τούς μακαρίους ἀκηλίδωτος καθρέπτῃς ἀγνείας καί καθαρό-
τητος· [...] καθαρωτέρα ἀσυγκρίτως καί τῶν ἀνθρώπων καί τῶν Ἀγγέλων.
Ὅθεν ὄχι μόνον εἰς αὐτήν χύνει τῆς μακαριότητος τό φῶς, ἀλλ' εἰς αὐτήν εἰ-
σβαίνει καί ὡσάν νά περικλείεται ὅλη ἐκείνη ἡ πολυχεύμων πηγὴ τοῦ φωτός,
ὅλος τῆς δόξης ὁ ἥλιος· εἰς τρόπον ὥστε ὡς ἄλλος δεύτερος τῆς δόξης ἥλιος
ἀκτινοβολεῖ τῆς Παναγίας Παρθένου τό μακάριον πρόσωπον, καί κάμνει δι-
πλοῦν τό φῶς τῆς ἀνεσπέρου ἡμέρας.»

Ἡ βιβλική καί εὐαγγελική γραμματεία εἶναι πλήρεις ἐκφράσεων
καί ἀναφορῶν στό φῶς, οἱ ὁποῖες χρησιμεύουν ὡς εἰκονισμοί τοῦ Θεοῦ καί
τῆς ἐμπειρίας Του. Ὁ ἀναλογικός εἰκονισμός τῆς τριαδικότητος τοῦ Θεοῦ
μέ τό παράδειγμα τοῦ ἡλίου καί τοῦ ἀπαυγάσματος του ἀξιοποιήθηκε ἐπί-
σης κατὰ τίς πρῶτες Οἰκουμενικές Συνόδους, ὅπου ἡ ὁμοουσιότητα τοῦ
Υἱοῦ πρὸς τόν «Πατέρα τῶν Φώτων» διατυπώθηκε δογματικά στό Σύμβολο
τῆς Πίστεως μέ τήν ἐκφραση «Φῶς ἐκ Φωτός».

Καί πῶς νά παραβλέψουμε τήν «ἐπιλύχνιον εὐχαριστία», τόν πρῶ-
μο χριστιανικό ὕμνο στό «Φῶς ἱλαρόν», πού ψάλλεται ὡς τίς μέρες μας: Σέ
αὐτή τῇ δοξολογίᾳ στόν Τριαδικό Θεό κατὰ τήν ἐσπερινή ὥρα τοῦ δειλινοῦ,
ἡ Ἐκκλησία μας ἀναγνωρίζει στό φῶς τῆς φύσεως τό ἔργο τοῦ Θεοῦ Λόγου,
τήν οὐσίωση τοῦ θελήματος τοῦ ζῶντος καί ἀληθινοῦ Θεοῦ, τόν χῶρο προ-
νοίας τοῦ πανταχοῦ παρόντος. Σέ ἰσχυρὴ ἀντίθεση πρὸς τούς παντοειδεῖς
εἰδωλολάτρες τοῦ ἀρχαίου κόσμου, οἱ Χριστιανοί, ἐκκινώντας ἀπό τό φυσι-
κό φῶς, μυσταγωγοῦνται καί ἀνάγονται πρὸς τήν δοξολογία τοῦ Ποιητοῦ
τῆς Κτίσεως, πού δέν εἶναι ἓνας ἀπρόσωπος δημιουργός, ἀλλὰ τριαδική
κοινωνία προσώπων καί καλεῖ ὅλους σέ προσωπική κοινωνία μαζί Της, κοι-
νωνία Πατρός καί Υἱοῦ καί Ἁγίου Πνεύματος.

Γράφει ὁ Γέρων Σωφρόνιος Ζαχάρωφ τοῦ Ἑσσεξ: «Ὁ αἰσθητός ἥλιος
εἶναι θαυμαστή εἰκὼν τοῦ Ἡλίου τῆς Ἀγάπης καί τῆς Δικαιοσύνης. Ἄνευ τῶν
ἀκτίνων τοῦ ὁρατοῦ ἡλίου δέν θά ἦτο δυνατὴ ἡ ζωὴ ἐπὶ τοῦ πλανήτου ἡμῶν.
Πάντες ἡμεῖς αἰσθανόμεθα τήν εὐεργετικὴν ἐνέργειαν τῶν ἀκτίνων αὐτοῦ.
Παλαιότερον ὁ ἥλιος ἐφαίνετο εἰς ἐμέ ὡς ἄυλος, ἀλλὰ μετὰ τήν θεωρίαν τοῦ
ἀκτίστου Φωτός τῆς Θεότητος καί αὐτός –τό φυσικόν φῶς– ἐγένετο δι' ἐμέ
τραχύς καί κατὰ καιροὺς ἐπιθετικός. Φωτίζει τήν γήινην φύσιν, ἀλλὰ δέν δι-
δει εἰσέτι εἰς τό πνεῦμα ἡμῶν τήν ἄμεσον διείσδυσιν εἰς τὰ μυστήρια τοῦ Θεί-
ου Εἶναι. Ἄλλως συμβαίνει μετὰ τοῦ Φωτός τῆς Θεότητος. Φέρει πρωτίστως
τήν ἀποκάλυψιν τῆς Βασιλείας τοῦ Οὐρανίου Πατρός [...] καί τό πνεῦμα τοῦ
προσευχομένου γνωρίζει ὅτι ὁ ἐμφανισθεὶς εἰς αὐτόν εἶναι ὁ Προαιώνιος Δε-

σπότης πάσης τῆς κτίσεως, ὁ Πρῶτος καί ὁ Ἐσχατος, ὁ ἀπρόσιτος καί τοσοῦτον ἐγγύς, ὁ ἀόρατος καί συγχρόνως αἰσθητός ἔτι καί σωματικῶς αἰσθητός διὰ τοῦ πυρός τῆς ἀγάπης τοῦ πληροῦντος τήν καρδίαν, καί διὰ τοῦ φωτός τῆς συνέσεως τοῦ καταυγάζοντος τόν νοῦν. Τοῦτο εἶναι Φῶς γνώσεως, ἀλλ' ἀνεκφράστου διὰ λόγων».

Σέ ἀντίστιξη πρὸς αὐτή τήν ἔκφραση, ἡ μετὰ λόγου θέαση τοῦ κόσμου ἔχει κατεξοχήν τήν ἀρχή της στήν ἀρχαία ἑλληνική γραμματεία. Οἱ παραδόσεις γιά τήν τυφλότητα τοῦ Ὀμήρου ἀπηχοῦν τήν εὐρύτερη ἀντίληψη ὅτι οἱ πεφωτισμένοι ὀραματιστές, ὅπως ὁ μάντης Τειρεσίας ἢ ὁ ἀοιδός Δημόδοκος, εἶναι τυφλοί ὡς πρὸς τόν κόσμο τῶν φαινομένων, διότι ἔχουν πρόσβαση πρὸς τό ἀόρατο καί τό ἀσύλληπτο στούς κοινούς ὀφθαλμούς. Οἱ Μοῦσες εἶναι αὐτές οἱ ὁποῖες ἐμπνέουν καί ἐξυψώνουν τούς ποιητές, ὥστε, θεώμενοι τά μυστήρια τῶν θεῶν, νά ἐκφράζουν καί νά φανερώνουν τήν θεία καί νοητή πραγματικότητα.

Στή δραματική ποίηση ἀναγνωρίζουμε τή σύνθεση τοῦ διονυσιακοῦ καί τοῦ ἀπολλώνειου στοιχείου τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, τά ὁποῖα εἶχαν βρεῖ ἔκφραση ἀντιστοίχως στή λυρική ποίηση καί τό ἔπος. Ἀπολλώνειος εἶναι ὁ κόσμος τοῦ φωτός, τῆς ἀρμονίας, τῆς γαλήνης, τῆς λογικῆς καί τῆς ἠθικῆς τάξεως. Διονυσιακός εἶναι ὁ κόσμος τοῦ ἔρωτος, τοῦ πάθους, τῆς ἡδονῆς, τῆς ἐκστάσεως καί τοῦ γέλωτος. Σέ διάκριση πρὸς τήν σχετικῶς ὑποσυνειδητή αὐτή θέα, τήν ἀποτυπωμένη στήν ἀρχαϊκή καί τίς προηγουμένες περιόδους τῆς ἑλληνικῆς τέχνης τοῦ λόγου, ἡ κλασική περίοδος χαρακτηρίζεται ἀπό τή συνειδητή θέα τῶν πραγμάτων, ἡ ὁποία κορυφώνεται στήν πλατωνική ταύτιση τῆς γνώσεως μέ τήν θεωρία, τήν θέαση τῆς ἀλήθειας.

Ὁ Πλάτων ὀνομάζει τούς φιλοσόφους «τῆς ἀληθείας φιλοθεάμονας» (Πολιτεία Δ, 443e-444a), οἱ ὁποῖοι ζητοῦν νά δοῦν τήν ἀλήθεια μέ τό «τῆς ψυχῆς ὄμμα» (Πολιτεία Ζ, 533d 2). «μόνῳ γάρ αὐτῷ ἀλήθεια ὀράται» (Πολιτεία Ζ, 527d-e). Ἡ μονάδα τῆς γνώσεως εἶναι ἡ Ἰδέα στήν πρωταρχική, ἐτυμολογική της σημασία ἀπό τό ἰδεῖν, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς λογικῆς καί νοητῆς θέας τῶν πραγμάτων. Ἡ ἀναγωγή στήν Ἰδέα προϋποθέτει κάτι πολύ περισσότερο ἀπό τήν ἀπλή παρατήρηση: τήν μέθεξη στό κάλλος τοῦ ὀρωμένου. Οἱ ἀναβαθμοί τῆς γνωστικῆς προόδου βασίζονται στή διαδοχική θεωρία τοῦ κάλλους τῶν σωμάτων, τῶν ἐπιτηδευμάτων, τῶν νόμων καί τῶν ἐπιστημῶν, ἡ ὁποία καταλήγει στήν θέα τοῦ καθ' ἑαυτό κάλλους, τό ὁποῖο εἶναι μονοειδές καί αἰώνιο, καί ὅπου ὁ φιλόσοφος θά παραμείνει «τετραμμένος ἐπὶ τό πολύ πέλαγος τοῦ καλοῦ καί θεωρῶν» (Συμπόσιον, 210a-211c).

Σύμφωνα μέ τήν πλατωνική ἀντίληψη, κάθε ὄν μετέχει «ἀνά τόν λόγον» στήν Ἰδέα του καί κάθε Ἰδέα εἶναι «ἔκγονον τοῦ ἀγαθοῦ» (Πολιτεία ΣΤ, 508b 12-13). Τό ἀγαθό μετέχεται «ἀναλόγως» μέσῳ τῆς θεωρίας τῶν Ἰδεῶν

ἢ οὐσιῶν, γιατί εἶναι αὐτό ἡ αἰτία τόσο τῶν οὐσιῶν, ὅσο καί τῆς θεωρίας τους. Ὁ νοῦς μετέχει στό ἀγαθό μέ τρόπο ἀνάλογο μέ αὐτόν πού ἡ ὄραση μετέχει στή θέα τοῦ ἡλίου:

«Οἱ ὀφθαλμοί, ὅταν πιά κανεῖς δέν τούς κατευθύνει ἐπάνω σέ πράγματα πού τά χρώματά τους τά χτυπᾷ τό φῶς τῆς ἡμέρας ἀλλά ἡ ἀστροφεγιά τῆς νύχτας, χάνουν τήν ξαστεράδα τους καί δείχνονται σχεδόν τυφλοί, ὡσάν νά μὴν ὑπῆρχε μέσα τους καθαρή ὄψη. Ὅταν ὁμως τούς κατευθύνει ἐπάνω σέ πράγματα φωτισμένα ἀπό ὁλόλαμπρον ἥλιο, βλέπουν ξεκάθαρα, καί τά ἴδια αὐτά μάτια δείχνονται πῶς ἔχουν μέσα τους καθαρή ὄψη. Ἐτσι συμβαίνει καί μέ τήν ψυχή· ὅταν στηρίξει τή ματιά της ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀπλωμένα ἡ λάμψη τῆς ἀλήθειας καί τοῦ ὄντος, τότε μέ μιᾶς τό ἀντιλαμβάνεται, τό γνωρίζει καί δείχνεται πῶς ἔχει νοῦ· ὅταν ὁμως ἡ ματιά της πέσει ἐπάνω στήν περιοχὴ πού εἶναι ἀνακατωμένη μέ τό σκότος, στό γεννώμενο καί ἀφανιζόμενο, τότε μπλέκεται σέ δοξασίες καί δείχνεται μυωπική, φέρνει ἄνω κάτω τίς δοξασίες καί μοιάζει μέ ὃν πού δέν ἔχει νοῦ» (Πολιτεία ΣΤ, 508c 4-d9, μτφρ. Κ.Δ. Γεωργούλη).

Στόν Ἀριστοτέλη, ἀντιστοίχως, ἡ γνώση ἀναφέρεται στό «λογικῶς θεωρεῖν» καί «ἐννοεῖν». Ἐν τέλει, ἡ θεωρία εἶναι τό «ἡδιστον καί ἄριστον» τῆς γνώσεως (Μετά τά φυσικά Α, 1072b 24), ἀλλά καί ἡ μεταφυσική της κατάληξη: τό νόημα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ἔγκειται στήν «τοῦ θεοῦ θεωρίαν», «τόν θεόν θεραπεύειν καί θεωρεῖν» (Ἠθικά Εὐδήμεια 7, 1249b).

Σ' αὐτό τό σημεῖο βρίσκουμε κάποιες ἀναλογίες πρὸς τήν πορεία τῆς σκέψεως τῶν θεοπτῶν Πατέρων, ἡ ὁποία φλέγεται ἀπό τήν ἔφεση νά εἰσδύσει στήν «ἐπέκεινα πάντων» περιοχὴ τοῦ ἀνεσπέρου φωτός. Ὡστόσο, ὅπως σημειώνει ὁ Καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας Βασίλειος Τατάκης, «δέν βλέπουν βέβαια τά ἴδια πράγματα. Τόν κόσμο τῶν ιδεῶν, καί πάνω ἀπ' αὐτόν «τό μέγιστον μάθημα», τήν ιδέα τοῦ ἀγαθοῦ, θηρεύει ἡ ψυχή τοῦ Πλάτωνος. Πρὸς τό «Ἐν», τό ἀπρόσιτο καί ὑπερούσιο φέρεται ὁ Πλωτῖνος, μέ τήν ἔκστασή του. [...] Ὑψηλός, ἀλλά μᾶλλον ἀπρόσωπος ὁ λυρισμός τοῦ Πλάτωνος· ἀπάνθρωπα ἀπόκοσμο, τό πλωτινικό Ἐν εἶναι μόνο «ἐρώμενον», οὐδέποτε «ἐρῶν». Ὁ ἔρωσ ἐδῶ στήν ὑψηλότερη ἐκδήλωσή του στρέφεται κυρίως πρὸς πράγμα, «πρὸς τό πέλαγος τοῦ καλοῦ», πρὸς τό Ἐν, γι' αὐτό μένει χωρίς ἀνταπόκριση. Ὑψηλός καί τήν ἴδια ὥρα θεμελιωμένος ἀπάνω στήν πηγὴ τῆς ἀγάπης, ὁ χριστιανικός λυρισμός πηγάζει ἀπὸ μιάν ὑψηλὴ σύζευξη, ἡ ὁποία θά ἐμπνεύσει τούς μυστικούς στήν ἀναστροφή τους μέ τά θεία», καί θά διαποτίσει τήν χριστιανικὴ τέχνη τοῦ Βυζαντίου, μέ τήν ὀρθόδοξη πνευματικότητα, τὸ χρυσὸ βάθος, τήν αἰσθητικὴ τοῦ φωτός.

Εἶδαμε πόσο εὐλογημένο εἶναι τό φῶς στή διδασκαλία καί τὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας μας, καθὼς ἡ πηγὴ του ταυτίζεται μέ τό πρόσωπο τοῦ

Λόγου. Όμως ό Χριστός δέν θά ήταν τό Φῶς τοῦ κόσμου, ἄν δέν μποροῦσε κανεῖς νά τό δεῖ πραγματικά μέ τά μάτια του, μέ τήν προϋπόθεση βέβαια ὅτι μετέχει στήν θεία Χάρη. Τό ὄραμα τῆς θεωρίας αὐτοῦ τοῦ Φωτός ἀποτελεῖ τήν ὁλοκλήρωση καί τήν ἄμεση ἐμπειρία τῆς θεογνωσίας.

Αὐτή ἡ ἐμπειρία τῆς παρουσίας τοῦ ζῶντος Θεοῦ, στήν πορεία τους νά δεχθοῦν τό «ἀκραιφνέστατον» φῶς Του καί νά πραγματώσουν τόν «καινόν ἄνθρωπον», πλημυρίζει τήν ψυχή τῶν Πατέρων κατά τήν μακρά περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Βυζαντίου. Ἐντοπίζουμε τήν κυριαρχική σημασία τοῦ Θεοῦ καί θαβωρείου φωτός στούς δύο ἀγίους θεμελιωτές τῆς θεολογίας τῆς θεοπτίας, Συμεῶνα τόν Νέο Θεολόγο καί Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ, καί πρίν ἀπό αὐτούς στόν Ἅγιο Μακάριο τόν Αἰγύπτιο.

Τό Φῶς αὐτό δέν εἶναι διανοητικῆς φύσεως, ὅπως ἡ ἔλλαμψη τοῦ νοῦ. Πολύ δέ περισσότερο δέν εἶναι ἔνυλο. Ἐν τούτοις, πληροῖ συγχρόνως τόν νοῦ, τήν ψυχή καί τίς αἰσθήσεις, ἀποκαλυπτόμενο στόν ὅλον ἄνθρωπο. Κατά τή διάρκεια τοῦ Θεοῦ φωτισμοῦ καί τῆς «νοερᾶς προσευχῆς», στήν ὁποία ἐπανερχεται ὁ ἀσκητής, ἡ ὑπαρξή του δέν ἐκμηδενίζεται, καί ὁ ἴδιος δέν ἐκστασιάζεται, οὔτε νιώθει παραισθήσεις: «οὐ γάρ ἔκφρων γίνεται ὁ θεόληπτος» κατά τόν Ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ, ἀλλά ὑπερβαίνονται, χωρίς νά ἀφανίζονται, οἱ φυσικές του δυνατότητες. Χωρίς νά ἀποχωρίζεται ἀπό τήν σωματική του ὄντοτητα, ὁ ὅλος ἄνθρωπος λαμπρύνεται καί γίνεται ἐν-σώματος θεατής τῆς ὑπερκόσμιας θείας αἴγλης. Γράφει στά διάχυτα ἀπό φῶς ποιήματά του ὁ Ἅγιος Συμεών:

Δίδου μοι βλέπειν τό πρόσωπόν σου, Λόγε,
καί ἀπολαύειν τοῦ ἀπορρήτου κάλλους
καί κατανοεῖν καί τρυφᾶν σου τῆς θεάς,
θεάς ἀρρήτου, θεάς τῆς ἀθεάτου,
θεάς τῆς φρικτῆς, ὅμως δίδου μοι λέγειν
τάς ἐνεργείας αὐτῆς, οὐ τήν οὐσίαν.
Ὑπέρ φύσιν γάρ, ὑπέρ οὐσίαν πᾶσαν
ἦς ὅλος αὐτός, ὁ Θεός μου καί κτίστης.
Ἡ δέ ἀπαυγή τῆς δόξης σου τῆς θείας
φῶς ἀπλοῦν ἡμῖν, φῶς γλυκύ καθορᾶται,
φῶς ἀποκαλύπτεται, φῶς συνενοῦται
ὅλον, ὡς οἶμαι, ὅλοις ἡμῖν σοῖς δούλοις,
φῶς πνευματικῶς βλεπόμενον μακρόθεν,
φῶς ἐντός ἡμῶν εὕρισκόμενον αἴφνης,
φῶς ὡσεὶ ὕδωρ βρύον, ὡς πῦρ τε φλέγον
τῆς, ἥσπερ πάντως καθάψεται, καρδίας.

Ἡ λυτρωτική, αἰθέρια, καί ἄλλοτε καταλυτική παρουσία τοῦ φωτός διαπνέει καί τήν νεοελληνική ποιητική ἔκφραση. Ἡ ὑπερβατική ἐπίδραση τοῦ φωτός στήν ὕλική πραγματικότητα κατέχει ἰδιαίτερη θέση στό ποιητικό τοπίο τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, ὅπως στούς ἀκόλουθους στίχους ἀπό τόν Κρητικό:

Τότε ἀπό φῶς μεσημερνό ἡ νύχτα πλημυρίζει
κι ἡ χτίσις ἔγινε ναός πού ὁλοῦθε λαμυρίζει.

Περίφημοι ἔχουν μείνει οἱ στίχοι τοῦ Ἀνδρέα Κάλβου:
Ὁ ἥλιος κυκλοδιώκτος,
ὡς ἀράχνη μ' ἐδίπλωνε
καί μέ φῶς καί μέ θάνατον
ἀκαταπαύστως.

Πληθωρικός στά ἐκφραστικά του μέσα, ὁ Ἄγγελος Σικελιανός ἀποδίδει τό θάμβος καί τήν ἡλιοχαρῆ εὐδαιμονία τῆς ἐλληνικῆς ὑπαίθρου, μέ τοπίο παλλόμενο μέσα στό φῶς: «Νέα σάρκα ντύνει σου τά κόκκαλα, / περνάει σά φῶς», «Καί μου ἐδιάβη τή διάφωτη σάρκα μου, / πῶς διαβαίνει ἓνα θάμνο τ' ἀγέρι, / πῶς διαβαίνει τό πέλαον ἀσάλευτο / καί σπαθίζει ὡς τά βύθη ἐν' ἀστέρι».

Ακόμα καί στήν ποίηση τοῦ Γιάννη Ρίτσου τό πολιτικό ἰδεῶδες βρίσκεται σταθερά προσανατολισμένο στό φῶς: «Τό φῶς εἶναι ἡ πατρίδα μας. Δέν εἶσαι ἐσύ κι ἐγώ. / Εἴμαστε ἐμεῖς. / Ἐμεῖς καί ἡ πολιτεία μας. / Ἐμεῖς κι ὁ κόσμος» (Ἀνυπότακτη πολιτεία). Στή Ρωμιοσύνη του, τό τοπίο εἶναι «μονάχα φῶς», «μέ τόν ἥλιο κατάστηθα στό πέλαγο πού ἀσβεστώνει τήν ἀντικρινή πλαγιά τῆς μέρας», ἀλλά καί σέ εἰκόνες ὅπως τῶν σκοτωμένων στόν ἥλιο, καί τῆς χαροκαμένης μάνας, «ὥσπου νά βρεῖ τό φῶς τό δρόμο του στήν ἀνηφόρα τῆς ψυχῆς της».

Ἀντιστοίχως πρὸς τόν Κάλβο, ἀνιχνεύουμε καί στό ἔργο τοῦ Γιώργου Σεφέρη ποιητικές ἐκφράσεις ὅπως «μέσα στό μαῦρο φῶς», «στή σκοτεινὴ πόρτα τοῦ Ἥλιου», «ἀπό τοῦ ἡλίου τό ἄλλο μέρος τό σκοτεινό» καί, τέλος, τούς στίχους τῆς Κίχλης: «Ἀγγελικό καί μαῦρο, φῶς», «Ἀγγελική καί μαύρη, μέρα». Σύμφωνα μέ τή ρητὴ μαρτυρία τοῦ ποιητῆ, αὐτοὶ οἱ στίχοι ἐκφράζουν μέ ὁμόλογα ποιητικά σχήματα τήν ἡρακλείτεια σύνθεση τῶν ἀντιθέτων, ὅπως στά ἀκόλουθα δείγματα ἀπὸ τό ἔργο τοῦ Νίκου Καρούζου: «ἓνα φῶς πανάρχαιο σάβανο τυλίγει/ δένοντας σέ λάμψεις τῆ μουσικῆ μου» «Καί χωρίζουμε σέ φῶς καί σκοτάδι τό Ἔνα./ Χωρίζουμε τόν Ὀδυρμό σέ τύφλωση καί θυσία», ὅπως στόν ἐλυτικό στίχο «Ὀλόσωμοι πάνω στό φῶς καί μαῦροι ἕως θανάτου».

Σύνολη ἡ ποιητική τοῦ Ὀδυσσεά Ἐλύτη οἰκοδομεῖται μέ ἄξονα τό φῶς καί τήν «ἡλιακή μεταφυσική», «στό ὄνομα τῆς φωτεινότητος καί τῆς δι-

αφάνειας», κατά τούς λόγους τοῦ ποιητῆ: «Πολύ περισσότερο ὅταν οἱ καιροί εἶναι σκοτεινοί καί αὐτό πού τοῦ ὑπαγορεύουν εἶναι μιά ὅσο τό δυνατόν μεγαλύτερη ὁρατότητα. Δέν μιῶ γιά τή φυσική ἱκανότητα νά συλλαμβάνει κανεῖς τ' ἀντικείμενα σ' ὅλες τους τίς λεπτομέρειες ἀλλά γιά τή μεταφορική, νά κρατᾶ τήν οὐσία τους καί νά τά ὁδηγεῖ σέ μιά καθαρότητα τέτοια πού νά ὑποδηλώνει συνάμα τήν μεταφυσική τους σημασιολογία». Καί ἐπίσης: «Νά γιατί γράφω. Γιατί ἡ ποίηση ἀρχίζει ἀπό κεῖ πού τήν τελευταία λέξη δέν τήν ἔχει ὁ θάνατος. [...] Ἡ ἀτελεύτητη φορά πρὸς τό φῶς τό φυσικό εἶναι ὁ Λόγος, καί τό φῶς τό Ἀκτιστον πού εἶναι ὁ Θεός. Γι' αὐτό γράφω. Γιατί μέ γοητεύει νά ὑπακούω σ' αὐτόν πού δέ γνωρίζω, πού εἶναι ὁ ἑαυτός μου ὁ λάκερος, ὃχι ὁ μισός πού ἀνεβοκατεβαίνει τούς δρόμους καί φέρεται ἐγγεγραμμένος στά μητρῶα ἀρρένων τοῦ Δήμου» (Ἀνοιχτά Χαρτιά). «Πιστεύω γι' αὐτό στίς αἰσθήσεις πού τίς κινητοποιῶ πρὸς μιάν ἀδοκίμαστη ἕως σήμερα κατεύθυνση, ἀποβλέποντας σέ μιά Ἐλευθερία πού νά εἶναι ἀντίθετη πρὸς ὅλες τίς Ἐξουσίες καί σέ μιά δικαιοσύνη πού νά ταυτίζεται μέ τό ἀπόλυτο φῶς» (Ἐν λευκῷ). «τό φῶς, πού γιά νά χυθεῖ ἅπλετα ἐντός μας κανέναν ἥλιος καί καμιὰ καταχθόνια μηχανή δέ χρειάζονται, φτάνει γιά νά μᾶς φέρει μέ σίγουρα βήματα λίγο πιό κοντά στήν αἰώνια τήν πηγὴ», «πρὸς τό βαθύτερο νόημα ἑνός ταπεινοῦ Παραδείσου, πού εἶναι ὁ ἀληθινός μας ἑαυτός, τό δίκιο μας, ἡ ἔλευθερία μας, ὁ δεύτερος καί πραγματικός ἠθικός μας ἥλιος».

Διανύοντες τήν πορεία ἀπό τήν πλατωνική ἀλληγορία τοῦ σπηλαίου στήν ἐν Χριστῷ Ἀνατολή τοῦ Φωτός τῆς Ἀγίας καί «ἀρχιφώτου» Τριάδος, ἡ ὁποία φωτοδοτεῖ τόν κόσμον, δέν μποροῦμε νά μὴν σταθοῦμε στό βιβλίον τοῦ Ἡσαΐα (49, 9), ὅπου ὁ Θεός καλεῖ μέ τό στόμα τοῦ προφήτη τούς δέσμους νά βγοῦν στό φῶς. Ἀλλά καί τό σκοτάδι τοῦ Θεοῦ εἶναι σάν μεσημβρινή σκοτία («Καί τό σκότος σου ὡς μεσημβρία» – Ἡσ. 58, 10). Ὁ φωτογράφος, ἄδυτος καί ἀειφεγγής Ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὁ ὁποῖος ἀνέτειλε μέσα ἀπό τό σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ, καταφώτισε τήν οἰκουμένη καί ἀπό τόν θάλαμον τοῦ τάφου, καταλύοντας μέ τίς ἀνέσπερες ἀκτῖνες του τόν σκοτεινὸ θάνατον. Μεταμόρφωσε τήν κτίση καθιστώντας δυνατὴ γιά ὅλους τήν οὐράνια ὁλολαμπὴ πορεία. «Αὕτη ἡ σωτήριος νύξ καί φωταυγής, τῆς λαμπροφύρου ἡμέρας τῆς Ἐγέρσεως οὔσα προάγγελος», γιά ὅσους, ἐνῶ ζοῦν «ἐν τῷ κόσμῳ», περιλάμπονται ἀπό τήν Σοφία τοῦ Θεοῦ. Εὐχομαι ἀπὸ τά βάθη τῆς καρδιάς μου νά ἀναζητήσετε αὐτό τό Φῶς στή ζωὴ σας καί νά τό κρατήσετε μόνιμα καί ἀναφαίρετα. Γιατί τό Φῶς αὐτό εἶναι «τό ἀρχέτυπον κάλλος, τό ἀληθινόν καί ἐρασμιώτατον», Φῶς τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος καί ἐκ τοῦ Ζωοδόχου Τάφου Ἀναστάντος Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἡ λαμπρότητα καί ἡ δόξα τῆς Ἐκκλησίας μας.

“Στιγμές τῆς χιακῆς Ἱστορίας στήν ποίηση.”¹

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Χίου κ. Μάρκου

Ἔργο τῆς ποιήσεως δέν εἶναι νά ἐξιστορεῖ, ἀλλά νά ἀποτυπώνει τίς σκέψεις, τά βιώματα, τήν καλλιτεχνική εὐαισθησία καί τά συναισθήματα τοῦ ποιητῆ, κατά τρόπο πού, σύμφωνα μέ τήν περίφημη ρήση τοῦ Ἀριστοτέλους στήν *Ποιητική* του, τήν καθιστᾷ «φιλοσοφώτερη καί σπουδαιότερη τῆς ἱστορίας» («διὸ καὶ φιλοσοφώτερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν· ἡ μὲν γάρ ποίησις μᾶλλον τὰ καθόλου, ἡ δ' ἱστορία τὰ καθ' ἕκαστον λέγει»). Ἡ ποίηση, δηλαδή, δέν ὑπόκειται στήν αὐστηρῶς νοητική προσέγγιση, ἀλλά ἀπευθύνεται σέ ὁλόκληρο τόν ἄνθρωπο, γι' αὐτό καί διαθέτει μίαν ἰδιαίτερη ἐκφραστική, πού συνδέεται ἔντονα μέ τήν βιωματική λειτουργία τῆς γλώσσας. Ὡστόσο, πολλές φορές ἡ ποιητική ἔμπνευση ἐκκινεῖ ἀπό συγκεκριμένα ἱστορικά γεγονότα καί ἱστορικές πληροφορίες συχνά ἐνσωματώνονται στό περιεχόμενο τῶν ποιημάτων.

Τήν ἐθνική, ἥρωική δράση καί τίς θυσίες τῶν Ἑλλήνων τῆς Χίου κατά τήν διάρκεια τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας, ἀλλά καί κατά τήν ἱστορική στιγμή τῆς Ἀπελευθερώσεως τῆς Νήσου, πραγματεύεται μία πλειάδα ποιητικῶν ἔργων, ἥσσονων καί μειζόνων δημιουργῶν. Περίφημοι ἔχουν μείνει οἱ στίχοι τοῦ Γεωργίου Δροσίνη:

Τά γιασεμιά κοκκίνισαν στόν χρόνο τῆς σφαγῆς σου,
πίνοντας αἷμα ἀντί νερό στήν ἀγιασμένη γῆ σου.
Τά χελιδόνια πέρασαν χωρίς νά σταματήσουν,
μή ξέροντας στό χαλασμό ποῦ τίς φωλιές νά χτίσουν.

Ὁ Ἀνδρέας Κάλβος ἀφιερώνει τήν Ἑκτη τῶν Ὁδῶν του «Εἰς Χίον»:

Ὡς ὅτε ἀπό τὸ στόμα
κρέμεται τῶν θνητῶν
αὐλὸς λελυπημένος

¹ Ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα κατά τήν Ἐπιστημονική Δημερίδα «Στό Βηματισμό τῆς Ἱστορίας τοῦ τόπου μας» στήν αἴθουσα Συνεδριάσεων τῆς Περιφερειακῆς Ἐνότητος Χίου, τήν 1^η Ἰουνίου 2012.

καὶ ἡ φωνή του μὲ κόπον
τρέμουσα ἐκβαίνει·

Ὡς μέσα εἰς τὰ πολύδενδρα
δάση τὸ βράδυ εἰσπνέει
τὸ τεθλιμμένον φύσημα
Μεσημβρινὸν καὶ φαίνεται
θρῆνος ἀνθρώπων·

Εἰς τὸν ἡρημωμένον
αἰγιαλὸν τῆς νήσου
οὔτω φέρνουν τὰ κύματα
καὶ τὸ παράπονόν τους
ἡ Ὠκεανίδαί.

...

Ὅχι φῶς καὶ χαράν,
ἀμὴ φλογώδεις ἄκανθας
βρέχει δι' αὐτοὺς ὁ ἥλιος,
καὶ ἡ γῆ σχισμένη δίδει
αἵματος βρύσεις.

Ἐμπνευσθεῖς ἀπὸ τὸν ἀπαγχονισμό τοῦ ἔθνομάρτυρος Μητρο-
πολίτου Χίου Πλάτωνος Φραγκιάδη, μαζί μέ ἄλλους Κληρικούς καί προ-
κρίτους στήν Πλατεῖα τοῦ Βουνακίου τῆς πόλεως τῆς Χίου, ὁ ποιητής
Θεόδωρος Ὀρφανίδης γράφει:

Τῶν μαρτύρων φορεῖ τὸ στεφάνι
ἡ χρηστή τῶν προκρίτων ὁμάς
ὡς κηδείας δ' ὁ Χίου τιμάς
ἐμπαιγμοὺς Ἰουδαίων λαμβάνει.

Τό ἀπόσπασμα περιλαμβάνεται στό «λυρικο-επικόν ποίημα εἰς ἄσματα
τέσσερα» μέ τίτλο Ἅγιος Μηνᾶς (Ἐπεισόδιον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστά-
σεως). Ἀναφέρεται στήν ὁμώνυμη Μονή, ὅπου «έτελέσθη ἡ σκληροτέρα
τῶν σφαγῶν», κατά τήν Κυριακή τοῦ Πάσχα τοῦ 1822.

Στό μαρτυρικό παρελθόν τῆς Νήσου, ἀλλά καί στήν ἔλευση τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καί τήν ἀπελευθέρωση ἀπό τήν Μητέρα Πατρίδα, ἀναφέρεται τό ποίημα τοῦ Ἀ. Γ. Μαρούκα «Εἰς τήν μυροβόλον Χίον»:

Χίος! ποῖο θαῦμα γίνεται στ' Ἁγίου Μηνᾶ τήν Πύλη;
Πῶς τρίζουνε τά κόκκαλα συχνά καί σιγιτριίζουν;
Τί λένε τοῦ Ἁγίου σου τά πικραμένα χεῖλη
Κι οἱ πέτρες μέ τά αἵματα πῶς τόσο κοκκινίζουν;

...

Μ' ἐξέχασε ἡ Μάνα μου! ...οἱ ἄλλες ἀδελφές μου
Ἐλευθερώθηκαν πολύ πρωτύτερ' ἀπό μένα
Ἄν καί δέν ἔπαθαν αὐτές τίς τόσες συμφορές μου
Κι ὑπόγεια μέ κοκκαλα δέν ἔχουν γεμισμένα.

-Χίος! καρτέρει μιά στιγμή καί μή βαρυγγομᾶς
Κι ἐκδίκησι τό αἷμά σου πού ἔχεις χύσει θαῦρη
Θερμά ἡ Μάνα σ' ἀγαπᾶ καί νά Τήν ἀγαπᾶς
Καί θά σέ βγάλη γρήγορα ἀπ' τή σκλαβιά τή μαύρη.

Εἶπε ἡ Μάνα κι ἔδειξε τοῦ πελάγου τά πλάτη
Ποῦ τᾶσχιζαν θεόρατα καράβια φτερωτά
Καί σάν λεβέντες πρόβαιναν ἀτρόμητοι γεμᾶτοι
ἀπό ἀνδρεία πού παντοῦ ὅπου διαβῇ νικᾶ.

«Νά! Χίος, ἡ Ἐκδίκησις καί νά! ἡ Λευτεριά σου
Τά δάκρυά σου σκούπισε, παιδί μου ζηλευτό
Ἄς πλημμυρίση ἡ χαρά τήν ἄδολη καρδιά σου
Κι ἄς παύση κάθε λύπη σου καί κάθε βογγητό!»

Εἶπ' ἡ Πατρίδα κι ἔσκυψε, τή Χίο της φιλεῖ
καί ὕστερ' ἀπ' τ' ἀγκάλιασμα τά μάτια της γυρίζει
ἡ Χίος, καί Ἑλληνική Σημαία, στήν κορφή
τῆς Ἐκκλησιᾶς τ' Ἁγίου Μηνᾶ θωρεῖ νά κυματίζει.

Ἡ ἔνδυση τῆς προσωποποιημένης Νήσου μέ τήν γαλανόλευκη, σέ ἀντικατάσταση τῆς αἵματοβαμμένης φορεσιᾶς της, ὑμνεῖται στό ποί-

ημα Χίος ἐλευθέρα, τῆς Βιργινίας Τρίμη (Βοριᾶ), γραμμένο στήν Ἀθήνα, τόν Νοέμβριο τοῦ 1912:

Νύμφη μυριανθισμένη Ἑσύ, Χίος ἀγνή παρθένα
πού μέσ' στίς τόσες σου δροσιαῖς, στά τόσα γιασεμιὰ σου
εἶχες τήν ὄψι σου χλωμή, τά ματιά δακρυσμένα
γιατ' εἶχαν βάψει κόκκινα τήν ἄσπρη φορεσιά σου!

Μάζεψε τώρα λεμονιάς ἀνθούς καί γιασεμιᾶς κλωνάρια
καί μ' ἄσπρες δάφνες στόλισε τά τίμια παληκάρια
πού σοῦ ξεσχίσαν τήν στολή τήν αίματοβαμμένη,
κι ἄσπρογαλάζα σοῦβαλαν, Χίος μου παινεμένη.

Στήν ποιητική σύνθεση Χαῖρε Χίος, ἡ ὁποία ἐγράφη στήν Ἀλεξάνδρεια [ἀπό τόν Α.Α.Κ.], τόν ἴδιο μήνα τῆς Ἀπελευθερώσεως (Νοέμβριος 1912), διαβάζουμε:

Νά ἡ Αὐγή πού πρόσμενες, μαρτυρικό Νησί
ἄνοιξε τήν τρανή καρδιά νά τήν σφιχταγκαλιάσης!
Καί πιέ ἀπό τῆς Λευτεριᾶς τ' ἀθάνατο κρασί,
καί πιέ, καί πιέ καί μέθυσε! Καί πιέ γιά νά ξεχάσης
τοῦ Καραλή τ' ἀπαίσια καί μαῦρα 'κεῖνα χρόνια
πού σ' ἔρριξαν μέσ' σέ διπλή σκλαβιά καί καταφρόνια.
Μά μέσ' στήν μέθη τήν τρανή, ὦ μή ξεχνᾶς, θυμήσου
τόν Ψαριανό πυρπολητή, τό θεῖο ἐκδικητή σου...

Νά ἡ Αὐγή πού πρόσμενες μέ πόθο, μέ λαχτάρα,
ἔδιωξες τῆς πικρῆς σκλαβιάς τήν πιό βαρειά κατάρρα.
Καί τώρα ἔλα ἐλεύθερη γιά νά πλαγιάσης πάλι
στῆς δοξασμένης Μάνας σου τήν τιμημένη ἀγκάλη!...

Ὁ ποιητής, ἀνωτέρω, μνημονεύει τόν ἥρωικό Ψαριανό πλοίαρχο (καί μετέπειτα ναύαρχο καί Πρωθυπουργό τῆς Ἑλλάδος) Κωνσταντῖνο Κανάρη, ὁ ὁποῖος τήν 6^η Ἰουνίου τοῦ 1822 προσέβαλε μέ τό πυρπολικό του τήν ναυαρχίδα τοῦ Καρά Ἀλή (Καπουδάν Πασᾶ), πού ἦταν ἀγκυροβολημένη στήν Χίο καί τήν ἀνατίναξε στόν ἀέρα, ἐπιχείρηση κατά τήν

όποια τραυματίστηκε θανάσιμα ό ίδιος ό τουρκος αρχιναύαρχος, έπικεφαλής τών δυνάμεων πού διέπραξαν τήν φοβερή σφαγή του 1822.

Στόν Κανάρη αφιέρωσαν επίσης ποιήματά τους ό Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, ό Αλέξανδρος Πάλλης καί ό Κώστας Καρυωτάκης. Ό Βίκτωρ Ουγκώ, ό όποιος διεκρίθη γιά τήν εύρεία φιλελληνική του δράση, ύμνησε τόν Κανάρη σέ αρκετά ποιήματά του:

- «Στόν Κανάρη» (*À Canaris*) στή συλλογή «Τά άσματα του λυκόφωτος» (*Les Chants du crépuscule*), ποιήματα 8 καί 12.

- Στά ποιήματα: «Οί κεφαλές του σαραγιού», «Ναυαρίνο» Συλλογή «Ανατολίτικα» ή «Ανατολικά άσματα» (*Les Orientales*): όπου όνομάζει τήν Ελλάδα του Όμήρου μητέρα της Εύρώπης, καί τήν Ελλάδα του Βύρωνος αδελφή της.

Στόν Βίκτωρα Ουγκώ ανήκει καί τό ποίημα μέ τίτλο «Τό ελληνόπουλο» (μετάφραση Κωστή Παλαμά):

Τουρκοί διαβήκαν, χαλασμός, θάνατος πέρα ως πέρα.

Η Χίο, τ' όμορφο νησί, μαύρη απομένει ξέρα,

μέ τά κρασιά, μέ τά δεντρά

τ' αρχοντονήσι, πού βουνά καί σπίτια καί λαγκάδια

καί στό χορό τίς λυγερές καμιά φορά τά βράδια

καθρέφτιζε μέσ στά νερά.

Ερμιά παντού. Μά κοίταξε κι άπάνου εκεί στό βράχο,

στού κάστρου τά χαλάσματα κάποιο παιδί μονάχο

κάθεται, σκύβει θλιβερά

...

Φτωχό παιδί, πού κάθεται ξυπόλυτο στίς ράχες

γιά νά μήν κλαίς λυπητερά, τί 'θελες τάχα νά 'χες;

...

Διαβάτη,

μού κράζει τό Ελληνόπουλο μέ τό γαλάζιο μάτι:

Βόλια, μπαρούτι θέλω. Νά.

Ό επιφανής Γάλλος λογοτέχνης αποδίδει μ' αυτόν τόν τρόπο, σέ μίαν έποχή ρομαντισμού στήν ποίηση, τήν επιτακτική ανάγκη γιά ύλική, άπτή βοήθεια της Ελλάδος κατά τόν άγώνα της Ανεξαρτησίας.

Μέ τήν Απελευθέρωση της Χίου, ό Γεώργιος Σουρής, μέσα σέ έθνική έξαρση δημοσίευσε, τούς έξής πανηγυρικούς στίχους στόν «Ρωμηό»:

ἐλεύθερη σέ χαιρετῶ, δευτέρα μου Πατρίδα,
πού τοῦ τυφλοῦ τοῦ ραψωδοῦ σ' ὠνόμασαν κοιτίδα.

Ὁ ποιητής ὀνομάζει δευτέρα του Πατρίδα τήν κοιτίδα τοῦ
Ὁμήρου, καθὼς ἡ μητέρα του ἦταν Χιώτισσα.

Ελεύθερη σέ χαιρετῶ, μυριανθισμενὴ γῆ,
πού βάρβαρη σ' ἐρήμαξε τρομάρα καὶ σφαγή,
κ' ὑψώνονται τὰ σύμβολα τῶν Ἐλευθερωτῶν
σέ πύργους Γιουστινιάνηδων καὶ Τούρκων δεσποτῶν.

Συνεχίζει, ἀναλογιζόμενος τοὺς χρόνους τῆς Γενουατοκρατίας
(1346-1566) καὶ τῆς Τουρκοκρατίας, ἡ ὁποία τήν ἀκολούθησε. Ἀναφέρε-
ται στήν ἐπιφανῆ ἀρχοντικὴ οἰκογένεια τῶν Γενουατῶν Ἰουστινιάνη-
δων (Giustiniani), ἀπὸ τήν ὁποία προέρχεται ὁ γνωστός ὑπερασπιστὴς
τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τίς στιγμὲς τῆς Ἀλώσεως.

Ὁ Σουρῆς κλείνει τὴν πατριωτικὴ σύνθεσή του μέ τοὺς ἐξῆς στί-
χους, ἀποτυπώνοντας τίς ἔνδοξες στιγμὲς τῆς Ἀπελευθερώσεως:

Τώρα κατάκλειστες καρδιές
γοργοπετοῦν κοντά σου
ν' ἀνοίξουν μέσ' στίς εὐωδιές
καί μέσ' στ' ἀρώματά σου.

Στρατοὺς λεβέντικης γενειᾶς
μ' ἀνθούς τοὺς ραίνεις λεμονιάς,
βασανισμένη χώρα,
Κι ἀπὸ τόν Ἅγιο σου Μηνᾶ
ᾧ που τό σήμαντρο μηνᾶ
τὴν Λευτεριά σου τώρα.

Ἀναπόφευκτα, τὰ δικά μας λόγια φαίνονται πολὺ φτωχὰ καὶ
ἀτελῆ μπροστά στὸν λόγο τῶν ποιητῶν πού διανύσαμε, ἀλλὰ καὶ
ἐναντι τοῦ ἀγῶνος καὶ τῶν θυσιῶν τῶν ἡρώων τῆς Νεώτερης Ἱστορίας
τῆς Χίου. Μόνο τιμώντας τό μεγαλεῖο τῆς ὀλοκληρωτικῆς τους προσφο-
ρᾶς, μποροῦμε νὰ συναισθανθοῦμε ἀκέραια τό προαιώνιο Ἐθνικὸ μας
χρέος καὶ νὰ ἀξιοποιήσουμε δημιουργικὰ τό σύγχρονο ἐνεργητικὸ τοῦ
Ἐθνικοῦ μας κεφαλαίου. Ἄς σκορπίζει, μέ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, τὴν
εὐλογία του ὁ εὐοίωνος χρησμός τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ποιήσεως στίς νε-
ώτερες γενεές τῶν Ἑλλήνων, ἐμπνέοντάς μας δημιουργικὴ καὶ ἀγνή
ἐθνικὴ αὐτοπεποίθηση.

Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ ¹

Τοῦ Ἀρχιμ. Ἐπιφανίου Οἰκονόμου
Τεροκήρυκος Τερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος
Β'

(συνέχεια ἀπό τό προηγούμενο)

Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας πού ζεῖ σ' ἓνα κόσμο ἐφήμερο, φαντάζεται καί πιστεύει πώς στήν προσευχή τό σημαντικό, ὁ σκοπός του ζήλου του, εἶναι ν' ἀκούσει ὁ Θεός αὐτό πού ὁ ἄνθρωπος Τοῦ λέει. Κί' ὅμως, στήν πραγματικότητα, συμβαίνει ἀκριβῶς τό ἀντίθετο: ἡ προσευχή δέν βασίζεται σέ ἀληθινές βάσεις ὅταν ὁ Θεός ἀκούει τί Τοῦ λέμε καί τί Τοῦ ζητᾶμε. Ἡ προσευχή ἔχει βάσεις ἀληθινές, ὅταν αὐτός πού προσεύχεται δέν σταματᾶ νά προσεύχεται μέχρι νά φτάσει ν' ἀκούσει αὐτός ὁ ἴδιος τί θέλει ὁ Θεός. Ὁ ἐφήμερος ἄνθρωπος σπαταλᾶ τά λόγια του καί, κατά συνέπεια, γίνεται ἀπαιτητικός, ὅταν προσεύχεται. Αὐτός, ὅμως, πού προσεύχεται ἀληθινά περιορίζεται μόνο στό ν' ἀκούει»[12]

Ὁ Ἀγιορείτης Ἅγιος θέτει στό σημεῖο αὐτό τήν βασική προϋπόθεση πού καθιστᾶ τήν προσευχή τῆς καρδιᾶς καρπό τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Αὕτη εἶναι ἡ ταπείνωση. Εἶναι δυνατόν ἄνθρωπος ὑπερήφανος, κυριευμένος ἀπό οἶση καί ἔπαρση, νά μπορέσει νά γίνε πρόσωπο προσευχῆς καί νά προσηλώσει τόν νοῦ καί τήν καρδιά στήν σκέψη τοῦ Θεοῦ; Γι' αὐτό ὁ Ἅγιος Σιλουανός προτρέπει «ἄνθρωπε, μάθε τήν κατά Χριστόν ταπείνωση καί θά σοῦ χαρίσει ὁ Κύριος νά γευθεῖς τήν γλυκύτητα τῆς προσευχῆς. Κι ἂν θέλεις νά προσεύχεσαι καθαρά, τότε γίνε ταπεινός, ἐγκρατής, ἐξομολογήσου εἰλικρινῶς καί θά σέ ἀγαπήσει ἡ προσευχή...»[14]. «Τό θεμέλιο τῆς προσευχῆς εἶναι ἡ πολύ βαθιά ταπείνωση. Τίποτα ἄλλο δέν εἶναι ἡ προσευχή παρά τό κλάμα καί τό πένθος τοῦ ταπεινοῦ φρονήματος. Ὅταν λείπει ἡ ταπείνωση, ἡ προσευχητική ἄσκηση ἀπειλεῖται ἀπό τήν αὐταπάτη καί τήν δαιμονική πλάνη»[15].

Ἡ σπουδαιότητα τῆς ταπείνωσης ὡς βασικοῦ ποιοτικοῦ χαρακτηριστικοῦ τῆς προσευχῆς ἀποκαλύπτεται σέ μιά γωνιά τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, στό πρόσωπο ἑνός τελώνου, ὁ ὁποῖος προσεύχεται καί

¹ Ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα κατά τόν Κατανυκτικό Ἑσπερινό τῆς Κυριακῆς τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, στόν Τερό Μητροπολιτικό Ναό Χίου τήν 18^η Μαρτίου 2012.

ζητεί τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ, προτάσσοντας ὄχι τίς ἀρετές καί τά δῆθεν κατορθώματά του, ἀλλά τήν ταπείνωση καί ἀναξιοτήτά του. Ὁ Θεός ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ [16]κραυγάζει καί ἐλκύει πάνω του τό βλέμμα τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δέ δίδωσι χάριν[17]. Αὐτός ὁ λόγος τῆς ταπείνωσης τοῦ ἁμαρτωλοῦ καί βδελυκτοῦ, στα μάτια τοῦ κόσμου, τελώνου, ἀρκοῦσε γιά τήν δικαίωσή του, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, γιατί ἔβγαινε ἀπό τήν καρδιά του καί ἐξέφραζε τήν ἐσωτερική συντριβή του. Αὕτη ἡ ταπείνωση, τήν ὁποία ὁ Ὅσιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος ὀνομάζει «στολή Θεότητος», καθίσταται οὐσιαστικό γνῶρισμα τῆς πνευματικῆς ζωῆς καί ἴσταται στήν κορυφή τῶν ἀρετῶν.

Ἡ ἀδιάλειπτη προσευχή

Ἄς ἐπανέλθουμε, ὅμως, στόν Ὅσιο Θεοφάνη, ὁ ὁποῖος μᾶς λέει ὅτι τό νά προσευχόμαστε σημαίνει νά στεκόμαστε διαρκῶς μπροστά στό Θεό ἀδιάκοπα, νύχτα καί μέρα, μέχρι τό τέλος τῆς ζωῆς μας. Ἀσφαλῶς, δέν ὀμιλεῖ γιά στάση σωματική, ἀλλά ἐσωτερική. Καί ἐδῶ ἔρχεται στό προσκῆνιο ἡ προτροπή τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε[18]. Ὁ Παῦλος δέν λέει ἀπλά νά προσευχόμαστε μέρα καί νύχτα ἢ συγκεκριμένες στιγμές στή διάρκεια τῆς ἡμέρας, ἀλλά νά προσευχόμαστε ἀδιάκοπα. Εἶναι δυνατόν νά ἐπιτευχθεῖ ἕνας τέτοιος σκοπός; Μπορεῖ ἡ προσευχή μας στό Θεό νά εἶναι ἀσταμάτητη, ὅταν εἴμαστε ὑποχρεωμένοι, στήν πορεία τῆς κάθε ἡμέρας, νά ἐπικοινωνοῦμε μέ τούς ἀνθρώπους, νά ἐργαζόμαστε, νά ἀσχολοῦμαστε μέ τίς ἀνάγκες τῆς οἰκογένειάς μας, νά ἀντιμετωπίζουμε τά ποικίλα προβλήματα τῆς καθημερινότητάς μας; Δέν πρέπει νά εἴμαστε ἀπαλλαγμένοι ἀπό τά βιοτικά καί νά ἔχουμε δημιουργήσει γύρω μας τίς κατάλληλες συνθήκες γιά νά μπορέσουμε νά προσευχηθοῦμε; «Μήν περιμένουμε κάποια ἀσυνήθιστη Θεία ἔμπνευση γιά νά προσευχηθοῦμε. Ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε γιά νά προσεύχεται, ὅπως δημιουργήθηκε γιά νά σκέπτεται καί νά μιλάει. Πρίν ἀπ' ὅλα, ὅμως, γιά νά προσεύχεται...»[19].

Ἡ ἐπιρροή τοῦ κοσμικοῦ φρονήματος μᾶς κάνει νά πιστεύουμε ὅτι ἡ Παύλεια διδασκαλία περί τῆς ἀδιάλειπτης προσευχῆς εἶναι ἀφύσικη καί ἀνέφικτη. Στήν πραγματικότητα, ὅμως, ἡ φυσιολογική θέση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νά βρίσκεται σέ διαρκή ἐπικοινωνία μέ τόν Θεό. Διαφορετικά, βρίσκεται ἔξω ἀπό τόν φυσιολογικό του χῶρο, ὅπως τό ψάρι πού βρίσκεται ἔξω ἀπό το νερό. Ὅταν Ὁ ἄνθρωπος καταφέρει νά δραπετεύσει ἀπό τά δεσμά τοῦ κοσμικοῦ φρονήματος, ἀντιλαμβάνεται ὅτι τόσο πιο πολύ διεισδύει, μέσα στήν καρδιά, τόσο πιο πολύ ξεπερνᾷ τόν ἑαυτό του καί

άνεβαίνει πιο ψηλά πνευματικά. Έγραψε κάποιος ότι στην περίπτωση αυτή «οί εξωτερικές συνθήκες της ζωής σου ίσως παραμένουν οί ίδιες. Μπορεί σαν μητέρα να φροντίζεις τά παιδιά σου, σαν εργάτης ή έπαγγελματίας να πηγαίνεις στη δουλειά σου, σαν πολίτης να έχεις διάφορες δοσοληψίες και να πληρώνεις φόρους. Κάνεις ό,τι επιβάλλουν οί βιοτικές σου απασχολήσεις σαν μέλος της κοινωνίας, γιατί δέ σου είναι δυνατό να τά αφήσεις σωματικά όλα αυτά. Όμως, έσωτερικά και πνευματικά τά έχεις απαρνηθεί. Απομακρύνεις ό,τι γήινο, γιά να δεχθείς ό,τι πνευματικό. «Κι αν έχω έσένα τί άλλο χρειάζεται να έχω στη γή», ρωτάειό Άγιος Ιωάννης της Κλίμακος, «παρά να προσεύχομαι διαρκώς και χωρίς σταματημό, παρά να στέκομαι σιωπηλά μπροστά σου, Κύριε;» Μερικοί αιχμαλωτίζονται από τά πλούτη, άλλοι από τίς τιμές και τή δόξα του κόσμου, άλλοι από τά άπατηλά αγαθά και τά κτήματα της γής αυτής. Ο δικός μου, όμως, πόθος είναι ένας, να μένω «έν τῷ Θεῷ», σκέπτεται ό πραγματικά πιστός άνθρωπος»[20]. «Η αδιάλειπτη προσευχή», σημειώνει ό Άγιος Σιλουανός, «προέρχεται από τήν αγάπη και χάνεται εξαιτίας της κατακρίσεως, της άργολογίας και της άκράτειας. Όποιος αγαπά τόν Θεό, μπορεί να σκέπτεται Αυτόν μέρα και νύχτα, γιατί τό να αγαπάς τόν Θεό καμία έργασία δέν τό παρεμποδίζει...»[21].

Η διαρκής προσευχητική στάση γιά τήν όποία όμιλεί ό Όσιος Θεοφάνης και ό Απόστολος Παῦλος προβάλλει ως αδιάλλειπτη προσευχή, έτυχε ιδιαίτερης υπογράμμισης από τόν Μέγα Οικουμενικό Διδάσκαλο και Πατέρα της Εκκλησίας μας Άγιο Γρηγόριο τόν Θεολόγο, ό όποιος έπεσήμανε ότι μνημονευτέον Θεού μάλλον ή αναπνευστέον[22] Δηλ. περισσότερο πρέπει να προσευχόμαστε, παρά να αναπνέουμε. Δεδομένου ότι ή αναπνοή είναι απαραίτητη γιά τήν διατήρηση της ζωής στη βιολογική διάστασή της, αντιλαμβάνεται κανείς ότι ή προσευχή είναι απαραίτητη για τήν ζωογόνηση και διατήρηση της πνευματικής ζωής. Καί, όπως ή διακοπή της αναπνοής οδηγεί στόν βιολογικό θάνατο, έτσι και ή διακοπή της μνημονεύσης του Ίησου, της προσευχής, οδηγεί στόν πνευματικό μαρασμό και στόν θάνατο της ψυχής. Να σκεπτόμαστε τό Θεό πιο συχνά από όσο αναπνέουμε, μάς λέει ό Άγιος Γρηγόριος. Η προσευχή πρέπει να είναι τόσο φυσική γιά μάς, όσο ένα μέρος του έαυτού μας, όπως είναι ή αναπνοή, ή όμιλία, ή σκέψη. Η προσευχή δέν πρέπει να είναι μία δραστηριότητά μας, ανάμεσα σέ πολλές άλλες, αλλά ή κυρίαρχη δραστηριότητα όλόκληρης της ζωής μας. Πρέπει να είναι παρούσα σέ ότιδήποτε κάνουμε. Η προσευχή δέν πρέπει να είναι κάτι πού κάνουμε, αλλά πρέπει να είναι αυτό πού

εἴμαστε. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ὅσιος Ἰσαὰκ ὁ Σύρος λέει ὅτι οἱ Ἅγιοι, ἀκόμα καὶ ὅταν κοιμοῦνται, δὲ σταματοῦν νά προσεύχονται, ἐπειδὴ, ἀκόμα καὶ ὅταν κοιμοῦνται, τὸ πνεῦμα τους ἐξακολουθεῖ νά προσεύχεται. Δέν εἶναι ἀρκετὸ νά εἴμαστε ἄνθρωποι πού προσευχόμαστε ποῦ καὶ ποῦ, ἀλλὰ ἔχουμε κληθεῖ νά εἴμαστε μιά συνεχόμενη, ἀσταμάτητη προσευχή.

«Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλό».

Πῶς μποροῦμε, λοιπόν, νά ἐφαρμόσουμε τὴν πρόταση τοῦ Ὁσίου Θεοφάνους, νά στεκόμαστε δηλ. διαρκῶς μπροστὰ στό Θεὸ με τὸν νοῦ προσηλωμένο στήν καρδιά; Ὁ πρακτικὸς καὶ ἐφικτὸς τρόπος πού εἰσηγεῖται ὁ Ὅσιος εἶναι ἡ προσευχή τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ἡ μονολόγιστη ἐκείνη παράκληση πού χαρακτηρίζει τὴν μοναχικὴ ζωή, χρησιμοποιεῖται ὅμως καὶ ἀπὸ πολλοὺς Χριστιανοὺς μέσα στὸν κόσμο, τὸ γνωστὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ἐλέησόν με τὸν ἁμαρτωλό». Μπορεῖ νά μὴν εἶναι ὁ μοναδικὸς τρόπος προσευχῆς, ἀλλὰ, ὅσοι τὸν ἐφάρμοσαν στήν πορεία τῶν αἰώνων, ὠφελήθηκαν πολὺ. Ἡ προσευχή τοῦ Ἰησοῦ εἶναι μιά ἐπανάληψη, τὴν λέμε πολλὲς φορές. Δέν εἶναι, ὅμως, μιά μάταιη ἐπανάληψη, ὅταν λέγεται με πίστη καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν Χριστό. Εἶναι μιά ὁμολογία πού δηλώνει ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτήρας τοῦ κόσμου, καὶ τοῦ καθενὸς ἀπὸ ἐμᾶς. Εἶναι προσευχή μετανοίας, ἀλλὰ καὶ μιά προσευχή γεμάτη φῶς καὶ χαρά. Εἶναι μιά ἐνέργεια, μιά πρακτικὴ ἐργασία καὶ ἓνα μέσο με τὸ ὁποῖο διαμορφώνουμε καὶ προετοιμάζουμε τὸν ἑαυτὸ μας γιὰ νά μπορέσει νά ὑποδεχθεῖ τὴ δύναμη πού λέγεται Χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ὁποία ὑπάρχει σταθερά, ἂν καὶ κρυμμένη μέσα στήν ψυχὴ ὧν βαπτισθήκαμε στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ.

(Συνεχίζεται) ²

[12] Κίρκεγκωρ. Νικολάε Στάινχαρτ «Τὸ ἡμερολόγιο τῆς εὐτυχίας», σελ. 352

[13] Ἀρχιμ. Σωφρονίου, «ὁ Ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης», σελ. 329

[14] ὅπ.π. σελ. 330

[15] Ἅγιος Ἰγνάτιος Μπριαντσανίνωφ, «Ἀσκητικὲς ἐμπειρίες», Β', σελ. 27-28

[16] Λουκ. 18,13

[17] Ἰακ. 4,6

[18] Α' Θεσ. 5,17

[19] Tito Colliander, «Ὁ δρόμος τῶν ἀσκητῶν», σελ. 91

[20] ὅπ.π. σελ. 138

[21] Ἀρχιμ. Σωφρονίου, «ὁ Ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης», σελ. 333

[22] P.G. 36.16B

Καιομένη καρδιά

Τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου Κωνσταντίνου Φιοράκη

Γνωρίζουμε καλά πῶς ἀπό τήν ἡμέρα τοῦ Πάσχα καί γιά σαράντα ἡμέρες, δηλαδή μέχρι καί τήν παραμονή τῆς ἑορτῆς τῆς Αναλήψεως, ψάλλεται ὁ ἀναστάσιμος θούριος, «Χριστός Ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ θάνατον πατήσας καί τοῖς ἐν τοῖς μνήμασιν ζῶν χαρισάμενος» σέ ὅλες τίς ἐκκλησιαστικές ἀκολουθίες, δίνοντας ἕνα ξεχωριστό νόημα σ' αὐτές μιά καί τονίζεται ἄπειρες φορές ὁ θρίαμβος τοῦ Ἀναστάντος. Τό νόημα τοῦ ὕμνου δείχνει τήν ἀποτύπωση τῆς ἀναστάσιμης χαρᾶς στήν προσευχική μας διάσταση καί πιστοποιεῖ «καλήν ἀλλοίωσιν» τῆς καρδιᾶς μας τήν ὁποία χορήγησε σ' ὅλους μας τῆς Ἀναστάσεως ὁ Αἴτιος.

Καί μαζί μ' ἐμᾶς πού ἀρχίσαμε νά κατοικοῦμε στή χώρα τοῦ «Ζῶντος» χαίρεται ἡ «σύμπασα». Ὅλα γίνονται μέτοχα χαρᾶς, συμπαντικῆς ἀναστάσιμης χαρᾶς. «Σήμερον πᾶσα κτίσις ἀγάλλεται καί χαίρει, ὅτι Χριστός ἀνέστη», καί «Χαρᾶς τά πάντα πεπλήρωται, τῆς Ἀναστάσεως τήν πείραν εἰληφότα». Κήρυκες αὐτῆς τῆς πραγματικότητος οἱ «ἀναστημένοι» πού ἀπό τήν ἡμέρα τοῦ Πάσχα, μέχρι καί τήν παραμονή τῆς Αναλήψεως ἀντικαθιστοῦν ὁποιοδήποτε ἄλλο χαιρετισμό τους μέ τό - «Χριστός ἀνέστη!» - «Ἀληθῶς ἀνέστη!» καί ἔδειχναν στό συναπάντημά τους αὐτή τή χαρά, τήν ἀφατη ἀγαλλίαση μέ τήν ὁποία ἦταν πλημμυρισμένη ἡ καρδιά τους.

Σήμερα βέβαια ἡ πνευματική μας καθίζηση μᾶς ἔκανε νά μή χαιρετοῦμε τόν συνάνθρωπό μας, πού τόν προσπερνοῦμε ἀδιάφορα χάνοντας δυστυχῶς κάθε ἐπαφή μέ τή ζωή. Ὁ ἅγιος Σεραφεῖμ τοῦ Σάρωφ, τοῦ ὁποίου ὁλόκληρη ἡ ζωή ἦταν λουσμένη στό φῶς καί τή βεβαιότητα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ὅταν συναντοῦσε κάποιον ἄνθρωπο στό δρόμο τόν χαιρετοῦσε μέ τόν ἐξῆς τρόπο: -«Χαρά μου, Χριστός Ἀνέστη!», γιατί πίστευε στήν ἀλήθεια τοῦ προσώπου, ζοῦσε τή χαρά τῆς ζωῆς, ἔβλεπε στόν ἄλλο τή δυναμική τῆς ἀναστάσιμης προοπτικῆς.

Μέ τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ διανοίγονται καταλυτικές προοπτικές, ἀφοῦ ὁ κάθε ἀναστημένος ἄνθρωπος μεταποιεῖται σέ «χαρά» γιά τόν συναναστημένο συνάνθρωπο. Ἦδη μέ τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ μας ἔχει ἀρχίσει νά ἐπαναβιώνεται ἡ πραγματικότητα τοῦ «ἀρχετύπου κάλλους τῆς εἰκόνος», ἀφοῦ «παγγενῇ τόν Ἀδάμ ἀνέστησε

ὡς φιάνθρωπος». Ὁ βαπτισμένος ἄνθρωπος στήν ταφή καί ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ, ντύνεται τόν ὅλο Χριστό ἐπαναβρίσκοντας τήν ἀρχετυπική του μορφή, πού ἀλλοιώθηκε μέ τήν ἁμαρτία. Αὐτό δημιουργεῖ μιά ἐγκαύχηση. Λέμε πῶς εἴμαστε, «υἱοί τῆς Ἀναστάσεως».

Ἡμερολογιακά πέρασε ἡ γιορτή τοῦ Πάσχα. Οἱ ἀναστημένοι ὁμῶς ἐξακολουθοῦμε κάθε Κυριακή νά ζοῦμε τήν πασχάλια ἀτμόσφαιρα, ἀνανεώνοντας τήν ἐπαφή μας μέ τή δύναμή της. Ὁ χριστιανός πού μετέχει μέ τό βάπτισμά του στήν Ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ: «ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστόν, εἰς τόν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν... ἵνα ὥσπερ ἡγέρθη Χριστός ἐκ νεκρῶν διά τῆς δόξης τοῦ Πατρός, οὕτω καί ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν» (Ρωμ. 6, 34), ζεῖ σέ καινότητα ζωῆς. Βρίσκεται σέ διαρκῇ συμπόρευσι μέ τόν Ἀναστάντα Κύριο, ὁ ὁποῖος συμβαδίζει δίπλα μας, ἔστω καί ἂν ἐμεῖς μέσα ἀπό τούς περισπασμούς τῆς καθημερινότητος δέν ἀντιλαμβανόμαστε τή διακριτική παρουσία του.

Ἐδῶ φαίνεται νά μοιάζουμε στούς ὁδοιποροῦντες πρὸς τήν Ἑμμαούς. Δέστε τό περιστατικό, δύο μαθητές ἀπό τόν κύκλο τῶν ἑβδομήκοντα κατευθύνονται, ἴσως γιά νά ξεφύγουν ἀπό φόβο, ἀπό τά Ἱεροσόλυμα πρὸς τή γειτονική Ἑμμαούς, πού βρίσκεται σέ ἀπόστασι δέκα χιλιομέτρων. Ἡ ὁδοιπορία αὐτή πρέπει νά ξεκίνησε τίς ἀπογευματικές ὥρες «τῆς μιᾶς Σαββάτων». Στίς καρδιές τους στριφογυρίζουν «τά συμβεβηκότα» τῶν ἡμερῶν καί τά ὅποια σχολίαζαν ἀσφαλῶς. Ἡ στενοχώρια τους μεγάλη γιά τό τέλος τοῦ Διδασκάλου. Διάψευσι τῶν μεσσιανικῶν ἐλπίδων καί προσδοκιῶν τους, ἀλλά καί ὁ φόβος τῆς καταδίωξης ἀπό τούς Ἑβραίους. Ὅλα συγκεχυμένα βαραίνουν τήν ψυχή τους. Οὔτε ἡ ὁμορφιά τῆς ἀνοιξης, οὔτε οἱ εὐωδιές τῶν λουλουδιῶν φαίνεται νά τοὺς ἀγγίζουν. Ἡ φυγή ἀπό τά Ἱεροσόλυμα γίνεται μέσα στήν ἔντασι. Ἡ πρωινή φήμη γιά τόν ἄδειο τάφο τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι δηλαδή βρέθηκε ἄδειος, καί ὅτι κάποιες γυναῖκες ἀπό «ταῖς συναναβάσαι αὐτῷ εἰς Ἱεροσόλυμα» (Μάρκ.15, 41) τόν εἶδαν ζωντανό, δέν τοὺς ἔκανε ἐντύπωση. Τήν προσπερνοῦν. Φεύγουν καί ἀφήνουν πίσω τήν Ἱερουσαλήμ. Συνεπαρμένοι ὅπως ἦταν δέν ἀντιλαμβάνονται οὔτε τοὺς λιγοστοὺς ἀνθρώπους πού συναντοῦσαν στό δρόμο, ἀλλά οὔτε καί τήν παρουσία δίπλα τους ἐνός ἀπρόσκλητου συνοδοιπόρου. Ὁ «ξένος» βλέποντάς τους τόσο ἀπορροφημένους στίς σκέψεις μέ ἀπορία τοὺς ρωτᾷ: - «Τίνες οἱ λόγοι οὗτοι οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες καί ἔστε σκυθρωποί;». Χωρίς καὶ νά

διερωτηθῶν, ποιός ἦταν ὁ ξένος ἀνοίγουν τό στόμα τους, λές καί τόν ἤξεραν, καί ἀρχίζουν νά συνομιλοῦν: -«Καλά ἐσύ εἶσαι μόνος ἀπ' ὅλους αὐτούς πού κατοικοῦν τά Ἱεροσόλυμα, δέν ἔχεις πληροφορηθεῖ, γιά τά ὅσα ἔχουν γίνει τοῦτες τίς ἡμέρες στήν Πόλη;». Προσποιούμενος ὁ ξένος τούς ρωτᾷ: «Γιά ποιά πράγματα μιλάτε;». Καί ἐκεῖνοι τοῦ ἐξηγοῦν: «Μά, τά περί Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου». Τήν ἴδια ὁμως στιγμή ὁ ξένος, μέ τρόπο μοναδικό ἀρχίζει νά τούς ἐξηγεῖ τίς προφητικές ἐξαγγελίες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, «διηρμήνευεν αὐτοῖς ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς», γιά τή Θυσία τοῦ Μεσσία, γιά τήν Ἀνάστασή Του. Τά λόγια τοῦ συνοδοιπόρου τους ἔχουν μιά μυστική δύναμη καί ἀρχίζουν νά καταπραῦνουν τήν ἔνταση καί νά μαλακώνουν τίς καρδιές τους. Χωρίς νά τό καταλάβουν πλησιάζουν κιόλας τά πρῶτα σπίτια τῆς Ἑμμαούς, ὥρα πού οἱ σκιές τοῦ δειλinoῦ ἀρχίζαν νά καταγράφουν τίς μαβιές ἀποχρώσεις τους στό γύρω ὑψώματα.

Ὁ ἄγνωστος, πού τούς συντρόφευε, προσποιεῖται «πορρωτέρω πορεύσθαι» θέλει νά συνεχίζει τήν πορεία του. Ὅμως οἱ δύο ξέρουν καλά τήν περιοχή. Δέν ὑπάρχει ἄλλο κοντινό χωριό, οὔτε καί πανδοχεῖο. Ὁ ἄγνωστος πρέπει νά ἔχει κατεύθυνση πρὸς τή Λύδδα, ἢ καί τήν Ἰόππη. Ἡ ὁδοιπορία τή νύχτα εἶναι καί δύσκολη καί ἐξαιρετικά ἐπικίνδυνη στά μέρη ἐκεῖνα. Ἐτσι μέ φορτικότητα τόν προσκαλοῦν καί τόν παρακαλοῦν νά μείνει τή βραδυά ἐκεῖνη κοντά τους «καί παρεβιάσαντο αὐτόν λέγοντες, μείνον μεθ' ὑμῶν, ὅτι πρὸς ἐσπέραν ἐστί καί κέκλικεν ἡ ἡμέρα». Ἡ συντροφιά τοῦ ἀγνώστου εἶναι τόσο γλυκιά, πού δέν θέλουν νά τόν ἀποχωρισθῶν. Μπαίνοντας στό σπίτι ἀφοῦ πλύθηκαν, ὅπως ἀπαιτοῦσε ἡ ἰουδαϊκή συνήθεια, κάθισαν στό τραπέζι νά δειπνήσουν. Μέχρι ἐδῶ, ὅλα ἔχουν μιά φυσιολογική ἐξέλιξη. Ὅμως... «Καί ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐτόν μετ' αὐτῶν λαβὼν τόν ἄρτον εὐλόγησε, καί κλάσας ἐπέδίδου αὐτοῖς, αὐτῶν δέ διοινήχθησαν οἱ ὀφθαλμοί, καί ἐπέγνωσαν αὐτόν, καί αὐτός ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν». Συνειδητοποιοῦν ὁμως, ὅτι ὁ ξένος δέν εἶναι κάποιος ἄγνωστος. Εἶναι ὁ Διδάσκαλός τους. Στή στιγμή ξυπνᾷ ἡ ληθαργιασμένη σκέψη τους καί τόν ἀντιλαμβάνονται. Ἡ καρδιά τους ἔψαυσε μιά νέα πραγματικότητα. Καί οἱ δύο μέσα στήν ἐκπληξη κραυγάζουν: «ὁ Κύριός ἐστι». «Καί αὐτός ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν». Ἀχ! ἡ καρδιά μας, γιατί νά μὴν εἶναι θερμή; Λένε καί ξαναλένε. Ἀναιμική ἢ πίστη μας, λιγοστή ἢ ἀγάπη μας, καί γι' αὐτό ἀνενεργή,

«οὐχί ἡ καρδιά ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ καί ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς;»

Σέ μιά καρδιά πού στέκεται στόν σκεπτικισμό, στή ξερή λογική, στήν ἐξωτερικότητα, πῶς νά ἐνεργήσει ἡ πίστη; Ὁ Κύριος «ὄντως ἠγέρθη». Ὁ «ἀρχηγός τῆς ζωῆς» (Πράξ. 3, 15) δέν καταλύεται ἀπό τό θάνατο, δέν μπορεῖ μιά κτιστή πραγματικότητα, ἔστω καί ὀδυνηρά, πού δέν ἔχει ὄντολογική ὑπόσταση νά καταργήσει τήν Αὐτοζωή. Ὁ θάνατος εἶναι μιά πραγματικότητα, πού ἐμφανίστηκε ὄχι πρὶν τόν ἄνθρωπο, ἀλλά μετὰ τήν πλάση του. Ὑστερα ἀπό τήν ἀνυπαοή του, μεταπτωτικά. Ἄν ἐπέτρεψε ὁ Θεός τό θάνατο, τόν ἐπέτρεψε γιά νά μὴ διαιωνίζεται τό κακό: «ἵνα μὴ τό κακόν ἀθάνατον γένηται». Ὁ Θεός ἐπιτρέπει τήν ἐμφάνισή τοῦ θανάτου μόνο στά πλαίσια τῆς μεταπτωτικῆς, τῆς ἀτομικῆς βιολογικότητος τοῦ κάθε ὑπαρκτοῦ. Ὁ θάνατος ὅμως δέν μπορεῖ νά κρατήσει τή Ζωή τῆς ζωῆς. Καί τό ἀπόγευμα ἐκεῖνο «τῆς μιᾶς Σαββάτων» ἐμφανίζεται καί συνοδοιπορεῖ μέ τούς δύο μαθητές πρὸς τήν Ἑμμαούς, δείχνοντάς μας τήν πραγματικότητα τῆς «ζωῆς» στήν ὁποία «οὐκ ἰσχύει τοῦ θανάτου τό κράτος».

Ἡ παρουσία τοῦ Ἀναστάντος ἀπὸ τότε «ἄχρι τερμάτων αἰῶνος» εἶναι σέ μιά διαρκή συνοδοιπορία μέ τόν κάθε ἄνθρωπο, πού ἐγκεντρίστηκε στό Σῶμά Του, δηλαδή τήν Ἐκκλησία. Μέσα ἀπ' τή συμπόρευση αὐτή ἀρχίζει ἡ καινούργια προοπτική τῆς ζωῆς μας. Ἡ παρουσία τοῦ Ἀναστάντος εἶναι μιά πραγματικότητα, ἄσχετα ἂν δέν θέλουμε νά τήν ἀναγνωρίσουμε καί ἐπιμένουμε γιά λόγους ἐγωιστικούς, στήν ἀπόρριψη ἢ τήν προσποιητή ἄγνοια. Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ μας εἶναι βεβαιότητα ἀναντίρρητη. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός στέκεται διαρκῶς μέ πιστότητα στό πλευρό μας. Εἶναι ὁ σύντροφος καί συνοδοιπόρος μας καί μέ πολλή διακριτικότητα βαδίζει κοντά μας, ἔτσι «ἡ ψυχὴ, δέ νοιώθει τώρα μοναχὴ, καθὼς ἐχτές καί πρῶτα, κάποιος βαδίζει στό πλευρό, τῆς ἀπαλαίνει τό σταυρό, σπογγίζει τόν ἰδρώτα» (Γ. Βερίτη, Ὁ Ἀναστάσιμος). Ζοῦμε τήν ἀναστάσιμη χαρά. Καί αὐτό ἀποτελεῖ μιά δωρεά τοῦ Σωτῆρος μας Κυρίου Ἰησοῦ. Ἡ χαρά τῆς Ἀναστάσεως ἐπ' οὐδενί δέν πρέπει νά μένει στά πλαίσια μιᾶς ἀπλᾶ ἐπαναλαμβανόμενης γιορτῆς τοῦ χρόνου, ἀλλά νά ἀγγίζει τήν καρδιά μας σ' ὅλη τή διάρκεια τῆς ἐπίγειας ζωῆς της καί «διὰ παντός εὐλογοῦντες τόν Κύριον, ὑμνοῦμεν τήν Ἀνάστασιν αὐτοῦ...» Κάθε φορὰ προσεγγίζεται μονάχα «ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου». Αὐτὴ ἡ κλάση τοῦ ἁγιασμένου εὐχαριστιακοῦ ψωμιοῦ γίνεται τό παντοτεινὸ σημεῖο τῆς

προσεγγίσεως μέ τόν Ἀναστάντα, τόν διαρκῶς συνομιλοῦντα καί συμπορευόμενο μαζί μας Ἰησοῦ. Μόνο πού γιά νά γνωρισθεῖ χρειάζεται καιομένη καρδιά.

Ἡ παρακλητική ἱκεσία τῶν ὁδοιπόρων τῆς Ἑμμαούς «Κύριε μείνον μεθ' ἡμῶν, ὅτι πρός ἐσπέραν ἐστί καί κέκλικεν ἡ ἡμέρα», νά ἀποτελεῖ ἱκεσία ἐλπίδος, σ' ὁλόκληρη τήν πορεία τῆς ζωῆς μας πρός τήν Ἑμμαούς, καί μέσα ἀπό τό γνόφο τῶν προσωπικῶν περιπετειῶν, καί τῶν πολλαπλῶν μας ἀντιφάσεων νά προβαίνουμε στόν ἐκβιασμό Ἐκείνου. «Μεῖναι μεθ' ἡμῶν». Ὁ Χριστός, ὁ γνήσιος φίλος μένει στό πλευρό μας. Προβαίνει στήν ἐξήγηση τῶν Γραφῶν καί διηγεῖται «τά περὶ ἑαυτοῦ», μέσα στά ὁποῖα ἀνήκουν καί «τά περὶ ἡμᾶς». Στό πλαίσιο αὐτῆς τῆς ἐγγύτητος ἀφήνει διακριτικά τά ἴχνη τῆς παρουσίας Του. Ἴσως νά μήν ἀναγνωρίζουμε ἀμέσως τά σημάδια τῆς ὑπερτάτης παρουσίας Του, πού ἀπαιτοῦν λεπτότητα προσδιορισμοῦ. Ὅμως ἄς παραμένουμε στήν πιστότητά Του, ὅποια στιγμή κι ἂν τόν ἀντιληφθοῦν τῆς καρδιάς μας τά μάτια, ἄς τόν παρακαλέσουμε · «Κύριε μείνον μεθ' ἡμῶν, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μας, ὅτι πρός ἐσπέραν ἐστί». Ναί, Κύριε. «Ταχεῖαν καί σταθεράν δίδου παραμυθίαν τοῖς δούλοις σου, Ἰησοῦ, ἐν τῷ ἀκηδιάσαι τά πνεύματα ἡμῶν. Μή χωρίζου τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐν θλίψεσιν, μή μακρύνου τῶν φρενῶν ἡμῶν ἐν περιστάσεσιν, ἀλλ' αἰεὶ ἡμᾶς πρόφθασον. Ἐγγισον ἡμῖν, ἔγγισον ὁ πανταχοῦ, ὥσπερ καί τοῖς Ἀποστόλοις σου συνῆς, οὕτω καί τοῖς σέ ποθοῦσιν ἔνωσον σαυτὸν οἰκτίρμον...». Ἀμήν.

* * *

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΦΥΛΛΟ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟ ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΧΙΟΥ, ΨΑΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ
κ. ΜΑΡΚΟΥ

- Ἐκδότης: Η ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΧΙΟΥ, ΨΑΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ.
- Ἀπευθύνεσθε: «ΚΑΤΑΡΤΙΣΙΣ» - Ἱερά Μητρόπολις Χίου, Ψαρῶν καί Οἰνούσων - Κων. Ἀμάντου 24, Τ.Κ. 82100 - ΧΙΟΣ.
- Ἡ «ΚΑΤΑΡΤΙΣΙΣ» διανέμεται δωρεάν.
- Δεκτές αὐτοπροαίρετες δωρεές ἀναγνωστῶν, ὑπέρ τοῦ κατηχητικοῦ καί φιλανθρωπικοῦ ἔργου.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΣ

ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Τοῦ κ. Κωνσταντίνου Χολέβα
Πολιτικοῦ Ἐπιστήμονος

Μπορεῖ ὁ Ὁρθόδοξος Χριστιανός νά ἀγαπᾷ τήν πατρίδα του καί νά ἐκδηλώνει ἕναν ὑγιῆ καί ἀφανάτιστο πατριωτισμό ἢ μήπως αὐτό ἀντιστρατεύεται τόν παναθρώπινο χαρακτήρα τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας; Οἱ Ἅγιοι καί οἱ Πατέρες πού διαμόρφωσαν τήν Ὁρθόδοξη Παράδοση μᾶς ἀπαντοῦν: Ναί, εἶναι φυσιολογική ἡ ἀγάπη γιά τήν πατρίδα, ἀρκεῖ νά μήν ὀδηγεῖ σέ μίσος πρὸς ἄλλους λαούς. Πολύ ὁμορφα περιγράφει αὐτό τό συναίσθημα ὁ Γέρων Παῖσιος ὁ Ἀγιορείτης ὅταν γράφει: «Ἡ πατρίδα εἶναι μία μεγάλη οἰκογένεια». Ὅπως δηλαδή εἶναι φυσιολογικό νά ἀγαπᾷ ὁ Χριστιανός τήν οἰκογένειά του, ἔτσι ἄδολα καί χωρὶς μισαλλοδοξία δικαιούται νά μεριμνᾷ γιά τό καλό τοῦ τόπου του, τοῦ ἔθνους του, τοῦ πολιτισμοῦ του. Ὁ ἴδιος ὁ Γέρων Παῖσιος δίδασκε σέ ὅσους τόν ρωτοῦσαν γιά τό Μακεδονικό ζήτημα ὅτι πρέπει νά ἀγωνιζόμαστε γιά τήν προστασία τοῦ ὀνόματος τῆς Μακεδονίας, ἀρκεῖ νά μή γίνει αὐτός ὁ ἀγώνας ἡ μοναδική μας ἐνασχόληση καί μᾶς ἀπομακρύνει ἀπό τόν πνευματικό ἀγῶνα γιά τή σωτηρία τῆς ψυχῆς μας (1).

Μελετώντας τά κείμενα τῶν Πατέρων, τῶν Μαρτύρων καί τῶν Ὑμνογράφων παρατηροῦμε ὅτι ἡ Οἰκουμενική διάσταση τῆς Ὁρθοδοξίας συννύρχει ἀρμονικά μέ τήν τοπικότητα καί τόν ὑγιῆ πατριωτισμό. Στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία αὐτά τά δύο στοιχεῖα δέν θεωροῦνται ἀσυμβίβαστα ἢ ἀντικρουόμενα. Θυμίζω ὀρισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐσεμνύνετο γιά τήν καταγωγή τῆς μητέρας του ἀπό ἀρχαῖα ἑλληνικά καί φημισμένα γένη. Τοῦτο ἀναφέρει καί ὁ πνευματικός ἀδελφός του Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος στόν Ἐπιτάφιο πρὸς τόν Μέγα Βασίλειο. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ὁ Ἱεράρχης τῆς Καισαρείας δεχόταν στά φιλανθρωπικά Ἰδρύματα τῆς Βασιλειάδος κάθε ταλαίπωρο ἄνθρωπο ἀσχέτως φυλῆς ἢ καταγωγῆς. Ἡ αἴσθησις ἑλληνικῆς ταυτότητος πού τόν διακατεῖχε δέν τόν ἐμπόδιζε νά ἀποδεικνύει ἐμπράκτως τήν οἰκουμενικότητα τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης.

Ὁ Ἅγιος Δημήτριος ὁ Μυροβλήτης τιμᾶται ἀπό τήν Οἰκουμενική Ὁρθοδοξία στήν Ἑλλάδα, στά Βαλκάνια, στή Ρωσία, στούς ἀραβοφώνους Ρωμηούς (Ρούμ Ὁρτοντόξ) καί ἄλλοι, ὅπως ἄλλωστε ἀναφέρει καί τό ἀπολυτίκιό του πού τόν ἀποκαλεῖ «ὑπέρμαχον τῆς Οἰκουμένης». Ὅμως

διεκρίθη κατά την μακραίωνα ιστορία της Θεσσαλονίκης για τὰ πατριωτικά καί πολιουχικά θαύματά του. Ἐξεδίωκε βαρβάρους εἰσβολεῖς ἐπὶ Βυζαντίου (Ρωμανίας) καί ὑμνεῖται ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξη ὑμνογραφία γι'αὐτὲς τίς σωτήριες παρεμβάσεις του. Ὁ Ἅγιος Φιλόθεος Κόκκινος τὸν ὑμνεῖ ὡς τὸν μέγαν φρουρόν Θεσσαλονίκης, ἐνῶ ἄλλοι ὕμνοι τὸν ἀποκαλοῦν «σωσίπατριν», «σωσίπολιν» κ.λπ.(2). Καί οἰκουμενικός ὁ Ἅγιος καί ὑπέρμαχος τῆς πατρίδος, ὅταν ἐκείνη κινδυνεύει.

Τό Ἅγιον Ὅρος εἶναι ὁ κατ'ἐξοχὴν χώρος ὅπου ἐκφράζεται, πραγματώνεται καί τιμᾶται ἡ οἰκουμενικότητα τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὁρθόδοξοι Μοναχοί ἀπὸ ὅλη τὴν Ὑφήλιο καί ὄχι μόνον Ἕλληνες ὑμνοῦν ἐνωμένοι τὸν Χριστό, τὴν Παναγία καί τοὺς Ἁγίους, ἐνῶ ἀνεμπόδιστα λειτουργοῦν μία Μονὴ Ρωσόφωνη, μία Σερβόφωνη καί μία Βουλγαρόφωνη καθὼς καί μία σκῆτη Ρουμανόφωνη. Ἀξίζει, λοιπόν, νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ὁ ἰδρυτὴς τοῦ πρώτου ὁργανωμένου κοινοβίου ἦταν ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Ἀθωνίτης, κτήτωρ τῆς Μεγίστης Λάυρας (963 μ. Χ.) . Δύο χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν θεμελίωση τοῦ ἀγιορείτικου μοναχισμοῦ -πού ἐγινε μέ θαυματουργικὲς ἐμφανίσεις τῆς Θεοτόκου- ὁ Ἀθανάσιος εὕρισκετο στὸν Χάνδακα (Ἡράκλειο) τῆς Κρήτης καί προσηύχετο ὑπὲρ τοῦ Βυζαντινοῦ Στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκά γιὰ νὰ ἐκδιωχθοῦν οἱ Μουσουλμάνοι Σαρακηνοί καί νὰ ἐλευθερωθεῖ ἡ Μεγαλόνησος. Ὁ Φωκάς μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπιτυχὴ ἐκβαση τῆς ἐκστρατείας ἐστέφθη αὐτοκράτωρ στὴν Κωνσταντινούπολη καί χρηματοδότησε τὴν ἰδρυση τῆς Μεγίστης Λαύρας μέ χρήματα πού προῆλθαν ἀπὸ τὰ λάφυρα τῆς Κρήτης. Ἡ πατριωτικὴ στάση τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ὑπὲρ τῆς Ρωμανίας καί τοῦ Ἑλληνισμοῦ βοήθησε τὴν ἰδρυση ἑνὸς καθαγιασμένου χώρου καί τρόπου πανορθοδόξου λατρείας καί ἀσκήσεως(3).

Ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, ὁ Φωτιστὴς τῶν Σκλάβων, καλλιεργοῦσε τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν ἑλληνικὴ παιδεία καί τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Κήρυττε ὅτι πρέπει ὅλοι νὰ μιλοῦν στό σπίτι τους μόνον τὰ ἑλληνικά καί ὄχι τούρκικα, ἀρβανίτικα ἢ ἄλλες διαλέκτους. Ἐλεγε μάλιστα ὅτι γιὰ ὅποιον σταματήσει νὰ μιᾷ ξένες διαλέκτους ὁ ἴδιος ὁ Ἅγιος θά πάρει ἐπάνω του ὅλες τίς ἁμαρτίες ὡς καλὸς πνευματικός(4). Παραλλήλως, ὅπως εἶναι φυσικό, ἡ διδασκαλία τοῦ Ἁγίου εἶχε στοιχεῖα πανανθρώπινα καί οἰκουμενικά, ὅπως οἱ προτροπές του ὑπὲρ τῶν δικαιομάτων τῶν ἀθιγγάνων (γύπτους τοὺς ἀποκαλεῖ), τῶν πτωχῶν, τῶν γυναικῶν καί τῶν ἀδικουμένων.

Ὁ Ὅσιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης, ὁ πολυγραφότατος ἐκκλησιαστικὸς Πατὴρ τοῦ 18^{ου} αἰῶνος, ἔγραψε μεταξύ πολλῶν ἄλλων συγγραμμάτων τὸ «Νέον Μαρτυρολόγιον». Ἐκεῖ καταγράφει 87 βίους καί

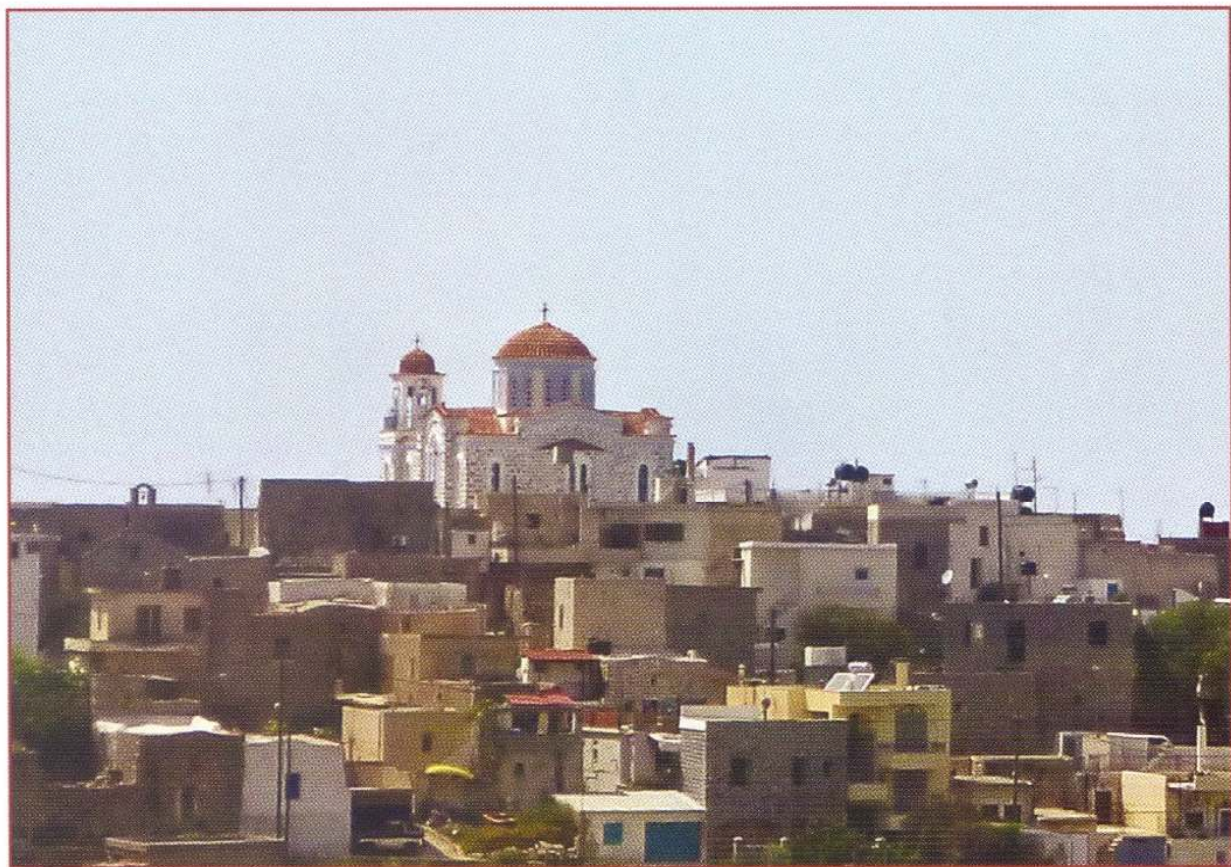
μαρτύρια Ἑλλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων, Ρώσων καί ἄλλων Ὁρθοδόξων ὑπέρ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐθνολογική προέλευση τῶν βιογραφουμένων καταδεικνύει τήν οἰκουμενικότητα τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὁ Νάξιος διδάσκαλος τοῦ Γένους δέν γράφει μόνον γιά Ἕλληνες Νεομάρτυρες. Ταυτοχρόνως δέ στήν Ἀκολουθία τῶν Νεομαρτύρων ποῦ συνέθεσε καθώς και στήν Ἀκολουθία γιά τόν Μάρτυρα Θεόδωρο τόν Βυζάντιο ξεδιπλώνει τίς πτυχές τοῦ ἀγνοῦ πατριωτισμοῦ του καί μάλιστα μέ τρόπο τολμηρό ὑπό συνθήκες Τουρκοκρατίας. Γράφει χαρακτηριστικά στήν «Ἀκολουθία τοῦ Ἀγίου Νεομάρτυρος Θεοδώρου τοῦ Βυζαντιέως» (+1795): «Χαίρει καί σκιρτᾷ Κωνσταντινούπολις..., ἥν περιέπεις (φυλάττεις καί σώζεις) ἄνωθεν, τό δ' ἐν αὐτῇ ἀσεβές ἐκδιώξεις ἔθνος» (=εἴθε Χριστέ μου νά ἐκδιώξεις τό τουρκικό ἔθνος) (5).

Τό δίλημμα εἶναι τεχνητό, λοιπόν. Ὅποιος διαβάζει τούς Ἀγίους καί τούς θεοπνεύστους Πατέρες μας γνωρίζει πολύ καλά ὅτι οἰκουμενικότητα καί ἀγνός πατριωτισμός ἐνυπάρχουν καί συνυπάρχουν στήν Ὁρθόδοξη Παράδοση καί Γραμματεία. Μέ ἀπλά λόγια αὐτή τήν ἀλήθεια ἐξέφρασε ὁ ἀγιογράφος καί λογοτέχνης Φώτης Κόντογλου ὅταν ἔγραφε ὅτι ἡ Ρωμηοσύνη εἶναι ἡ Χριστιανική Ἑλλάδα, ἡ πονεμένη Ἑλλάδα. Εἶναι πονεμένος Ὁρθόδοξος Ἕλληνας, γι' αὐτό σέβεται κάθε ἄνθρωπο καί κάθε λαό, ἀπαιτεῖ ὁμως καί οἱ ἄλλοι νά σέβονται τήν πατρίδα μας καί τήν Ἱστορία μας.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Μοναχοῦ Ἰσαάκ, Βίος Γέροντος Παϊσίου τοῦ Ἀγιορείτου, Ἅγιον Ὅρος 2004, σελ. 737 κ. ἐ.
2. Ἅγιος Δημήτριος ὁ Μυροβλήτης, ἔκδοσις Ἱεροῦ Ναοῦ Ἀγίου Δημητρίου, Δήμου Ἀγίου Δημητρίου Ἀττικῆς, σελ. 53.
3. Μοναχοῦ Παύλου Λαυριώτου, Ὁ Ὅσιος Ἀθανάσιος ὁ Ἀθωνίτης, Ἅγιον Ὅρος, 2007, σελ. 58, ὑπόσημ. 4.
4. Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Μαϊδώνη, Ὁ Γέροντας τοῦ Γένους-Διδαχῆς ἀπό τό σκαμνί τοῦ Πατροκοσμᾶ, ἔκδοσις Ἱ. Μονῆς Ἀγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ Ἀρναίας, 2009, σελ. 246.
5. Ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, Νέον Μαρτυρολόγιον, Γ' Ἐκδοσις, ΑΣΤΗΡ Παπαδημητρίου, Ἀθῆναι 1961, σελ. 257

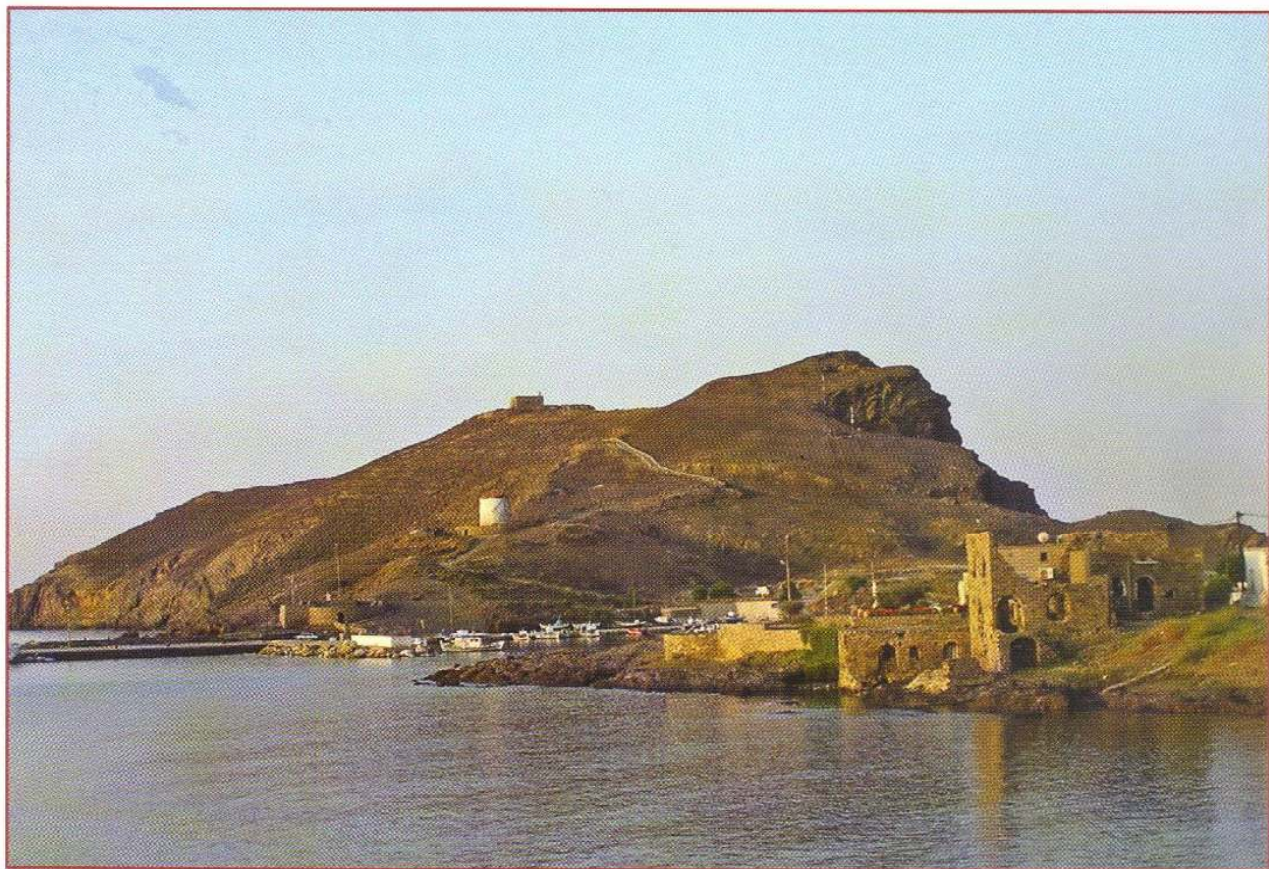
* * *

Ὁ Ἱερός Ναός Ἀγίας Τριάδος Ἐλάτης.

Τεμάχιον τοῦ Ἱεροῦ Λειψάνου τοῦ Ἀγίου Ἰσιδώρου, Πρωτομάρτυρος τῆς Νήσου Χίου.

Ἡ Μαύρη Ράχη τῶν Ψαρών.

Ὁ Ἀνδριάντας
τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη
στὸν
Δημοτικὸ Κήπο Χίου.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
PORT PAYE
Τακ. Γραφεῖο ΧΙΟΥ
Αρ. Αδ.
ΕΛΛΑΣ - HELLAS

B

ΕΛΤΑ
Hellenic Post

